Бүгү-чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 23 (9398) | Воскресенье, январь 27, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЛЕНИННИҢ АДЫ-БИЛЕ ЧЫРЫТКЫЛАНГАН

ЛЕНИНГРАД. Петроградты Ленинград кылдыр эде адаанындан бээр 50 чыл болганынга холбаштыр бурунгу хүн «Октябрьский» залга байырлыг хурал болган. Анаа ленинчи гвардияның хоочуннары — Октябрьның чепсектиг тураалыышкынының киржикчилери, ленинчи кыйгырыгның коммунистери, баштайгы беш чылдар планнарының чылдарының шалыпчылары, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында хоорайның камгалакчылары, бүдүрүлгенин мурнакчылары болган чаартыкчылары, дайынчылар, маадыр хоорайның аныяктары келген.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП-ниң ленинчи ТК-зының Политбюро составын хүндүлүг президиумга хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ленинградчыларга байырлыг чагаазын аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаан.

Владимир Ильич Ленинниң адын силерниң хоорайыңарга тывысканы питержи ажылчыннарның төөгүлүг ачы-хавыяаларын, Невада маадыр хоорайның революстуг шимчээшкинге, Октябрьның чаалап алышкыннарын камгалаарынга аажок улуг ролюн хүлээп көргени болган деп, байырлыг чагаада онаалап демдеглээн. Улуг Ленин большевик партияның үндезинин маңаа салган, Октябрьның социалистиг Улуг революциязын баштап, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы күрүнезин тургузарын удуртуп турган.

Ол атты Ленинград чартык чүс чыл дургузында төлептиг адилеп келген деп, байырлыг чагаада демдеглээн. Ленинчи чагыгларга, Коммунистиг партияның херээнге, совет улустуң револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга ленинградчылар кезээде шынчы болуп, бедик медерелдиг болгаш организастыг чоруун көргүзүп келген. Баштайгы беш чылдар планнарының чылдарында оларның күш-ажылчы чаагай хереклериниң, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде хоорайның камгалалының өшпес алдар-биле бүргеттинген маадырлыг 900 хүннериниң, коммунизм дээш тургузукчу ажыл-ижиниң ол чорук чырыткылаңдыр илергейлеттинген. Ол-да бүгүнүң нүүрүнде ленинградчылар совет улустуң ханы өөрүп четтириишкинин болгаш хүндүткелин чедип алган.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң экономиказының, эртеминиң болгаш культуразының хөгжүлдезинге, СЭКП-ниң XXIV съездизинин айыткан аажок улуг сорулгаларын боттандырарынга боттарының салыышкыны-биле Ленинградтың ажылчы чоннары дүрүм ёзугаар чоргаарланып болурлар.

Кайгамчыктыг бежен чылдың дугайында илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары **Г. В. Романов** кылган. Коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг, чазагай кадыкшылдыг, чазгай байдалдыг болгаш улуг аас-кежиктиг болзун деп күзээшкинни байырлыг хуралдың киржикчилерингe, Ленинниң хоорайының бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден ол дамчыткан.

Ленинниң адын хоорайга тывысканының 50 чылынга алдар болдурган ленинчи шалыпчы күш-ажылчы ээлчегге бүдүн чартык миллион чыгам кижи киришкен, пландан ажыр он-он миллион рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрген дээрзин ленинградчылар партиягa, Төрээн чуртка чоргаарланыышкын-биле илеткээн деп, Г. В. Романов чугаалаан. Ленинградчылар ленинизмниң идеалдарынга моон соңгаардаа кызыгаар чок шынчы болуп, СЭКП-ниң XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин күүседиринге төлептиг салыышкынын киирер дээш бүгү күжүн салырын бүзүредип турар.

Партияның хоочуннарының мурнундан 1915 чылдан бээр СЭКП кежигүнү **В. П. Виноградов** чүве чугаалаан. Боттарының эрес-шудургу ажыл-ижи-биле Төрээн чуртуң күүшыдалын быжыглаарынга ленинградчыларның белен чоруунуң дүтайын «Кировский завод» каттыжыышкынының токары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Б. В. Воробьев**, Тельман аттыг совхозтуң саанчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Ф. И. Лагушкина**, ССРЭ-ниң улустуң артизи **К. Ю. Лавров**, студент **Тамара Тимофеева** олар чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери соруп киришкиннинг хүлээп алган. **(СЭТА).**

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ТК-ДА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди 1973 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, бо айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган.

Үлетпүрвүн, тудугуд болгаш транспорттуң ажылчы чоннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын улам калбартып тургаш, тоску беш чылдың үшкү чылының планын чедиишкиниг күүсеткен дээрзин СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК сеткил ханыышкын-биле доктаалда айыткан. Үлетпүр продукциязының хемчээли чыл онаалдазында көрдүнгени-биле 5,8 хуу немей өзер турда, 7,4 хуу кылдыр немей өскен. Пландан ажыр 7 миллиард ажыг рубльдин продукциязын бүдүрген. Эртем-техниктиг депшилгенин темпилерин дүргедедириге база аңаа үндезилээп, ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыын бедиде-ринге чугула дыка хөй түүлдер кылдынган. Үлетпүр бүдүрүлгезинин бүгү немелде өзүлдезинин бештин дөртүнден хөйү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин ачызында чедип алдынган. Бүдүрүлге болгаш культурамыдырал чөрлериниң ниити өртээ 90 миллиард рубль ажып турар тудуглары ажылалга киргеи. Бүгү хевирлериниң транспортунуң чүк сөөртүлгезинин планы ажыр күүсеттинген.

1973 чыл чурттуң экономиказын хөгжүдерингe улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттинген, ол чорук беш чылдың социал программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг хемчеглерни ап чорударынга дүүзаан. Ол чедиишкиннер маадырлыг ажылчын аңгының, инженерлерниң, эртемденнерниң, бүдүрүлгениң тускай эртемниглериниң шалыпчы күш-ажылының ачызында чедип алдынган, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының даалгаларын чедиишкиниг күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле партия, совет, профсвилел болгаш комсомол организацияларының масса-политиктиг болгаш организакчы улуг ажылының түңнели болган.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди 1973 чылда улус ажыл-агый планының хуусаа бетинде күүселдези дээш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчилер кылдыр саваан, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл Туктары-биле дараазында эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларны, крайларны, областарны шаңнаан:

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАР

РСФСР
Украин ССР
Белорус ССР
Казах ССР
Грузин ССР
Азербайджан ССР
Молдав ССР
Латви ССР

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАР, КРАЙЛАР БОЛГАШ ОБЛАСТАР

РСФСР-де: Москва хоорай, Ленинград хоорай, Башкир АССР, Дагестан АССР, Марий АССР, Удмурт АССР, Якут АССР, Белгород область, Владимир область, Воронеж область, Горький область, Иваново область, Иркутск область, Кемерово область, Куйбышев область, Ленинград область, Москва область, Мурманск область, Новосибирск область, Омск область, Пермь область, Приморье край, Ростов область, Сахалин область, Свердловск область, Тула область, Тюмень область, Челябинск область.

Украин ССР-де: Днепропетровск область, Донец область, Запорож область, Киев область, Крым область, Львов область, Николаев область, Харьков область, Херсон область.

Белорус ССР-де: Витебск область, Минск область.

Узбек ССР-де: Сырдарья область, Ташкент область, Фергана область.

Казах ССР-де: Актюбинск область, Чөөн-Казахстан область, Караганда область, Кустанай область, Соңгу-Казахстан область, Семипалатинск область.

Грузин ССР-де: Абхаз АССР.

Азербайджан ССР-де: Нахичевань АССР.

Кыргыс ССР-де: Ошь область.

Таджик ССР-де: Ленинабад область.

Туркмен ССР-де: Ташауз область.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчилер кылдыр сапаткаш, акша шаңнадары-биле кады СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл Туктары-биле бүдүрүлгелерниң, тудугларның болгаш организацияларның 739 коллективтери шаңнаткан.

1973 чылда социалистиг чарыштың түңнелдерин хандыр болгаш бүгү талалыг аналиатеп, оон тиилекчилериниң дуржулгазын түңнеп база калбаа-биле нептередирин, чарышты организастаарын улам ыцай сайзырангайжыдар, бешчылдың дөртүү чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседирин хандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга, профсвилел база комсомол организацияларынга СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК саналдаан.

* * *

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК 1973 чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилери—бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге, республикаларның, крайларның база областарның үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларынга изин-биле байыр чедирип база ажыттынар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, эртемденнер, бүдүрүлгениң тускай эртемниглери СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш демнеселге күш-ажылчы күүсеннишкиннерин улгаттырар, бүгү улустуң социалистиг чарыжының тугун улам бедик көдүрер, 1974 чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгаазын бээр дээрзинге бүзүрелин илередип турар.

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛДЫҢ УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕРИ

1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизинин Директиваларын амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылын улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга шалыпчы ижи-биле демдеглээн болгаш чурттуң экономиказын хөгжүдерингe, совет улустуң материалдыг база культура деңнелин бедидерингe дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбаа-биле нептереткенинге, бүдүрүлге курлавырларын улам долу ажыглаарынга үндезилээп 1973 чылдың планының кол көргүзүглерин долдур болгаш ажыр күүседири, ниитилел бүдүрүлгезин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң темпилерин бедидерн хандыртынган — деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында демдеглээн.

Эрткен чылын улус ажыл-агыйының хөжүлдезиниң кол көргүзүглери дараазындагы саннар-биле тодарайлаттынып турар: хереглелге болгаш мөөнүзэшкинге ажыглаар национал орулга 1972 чылдынга хамаарыштыр алырга 106,8 хуу, үлетпүр продукциязы — 107,4 хуу, оон иштинде бүдүрүлгениң чепсек-хереклеерин бүдүрери («А» бөлүк)—108,2 хуу болгаш хереглелдиң түүлдерин бүдүрери («Б» бөлүк)—105,9 хуу болган; көдээ ажыл-агый продукциязы—114 хуу; кол фондуларны ажыглалга киирери—108 хуу; капитал салыышкынар—104 хуу; транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк саарылгазы — 108 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны—102,3 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевириниң фондузу—105,9 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак акша ажыл төлевири—103,7 хуу; колхозчуларның күш-ажыл төлевири—105,9 хуу; хереглелдиң ниитилел фондулары—106,1 хуу; чоннуң кижи санынга онаштыр боттуг орулгалар—105 хуу; үүрмектеп садылгаар бараан саарылгазы —105,3 хуу; чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирери—110,8 хуу; чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирери—102 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү: үлетпүрге 106 хуу, колхозтарга болгаш совхозтарга—117 хуу, тудугга—104,3 хуу, демир-орук транспортунга—106,1 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле арыг орулга (деңнештиргеи өртектерге)—112 хуу; даштыкы садыг саарылгазы—116,4 хуу болган.

Хереглелге болгаш мөөнүзэшкинге ажыглаан национал орулга 333 миллиард рубль (херек кырында өртектер-биле) болган болгаш чыл дургузунда 23 миллиард рубль көвүдээн. Оон-биле кады национал орулганың дөрттүң үш кезии чыгамын хереглелге, а арткан кезээн — социалистиг бүдүрүлгени калбартырынга болгаш ниити күрүнеңи өске-даа хереглелдиргe ажыглаан.

Экономиканың өзүлдезинге үндезилээп, СЭКП-ниң XXIV съездизинин Директиваларында көрдүнгенин ёзугаар улустуң материалдыг чаагай байдалын бедидерингe ниитилелдиң хемчеглерин боттандырып турар. 1971—1973 чылдарда үүгле ол хемчеглериниң күсели-биле безин 31 миллион кижиниң азы үшкү ажылчын болгаш албан-хаакчы бүрүзүнүң ажыл төлевириниң хемчээлин улгаттырган. Пенсияларны, стипендияларны, пособиелерни болгаш өске-даа төлелгелерни улгаттырып турган, 23 миллион кижиниң орулгаларын бедиткен.

1973 чылда үлетпүр продукциязы 450 миллиард рубль ашкан болгаш чыл дургузунда 31 миллиард рубль өскен. Көдээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээлин 96 миллиард чыгам рубль болган, ол дээрге мурнундагы беш чылда турганынга бодаарга чылда ортумак бүдүрүүшкүнден 19 хуу хөй болганы ол. Капитал тудугуң улуг программазын күүседкен; ниити өртек-үнези 92 миллиард рубль кол фондуларны ажыглалда киирген.

1972 чылдынга деңнээрге улус ажыл-агыйынга арыг орулга ниитизи-биле 12 хуу өскен. Арыг орулга планы күүсеттингеи.

Даштыкы чурттар-биле Совет Эвилелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалары калбарын үргүлүүлээн. Даштыкы садыг саарылгазы 30,3 миллиард рубль, оон иштинде ЭДЧ кежигүнү чурттар-биле 16,5 миллиард рубль болган.

Ниитилел бүдүрүлгезин улам өстүреринге болгаш оон ажыктын бедидерингe идиглиг эртем-техниктиг депшилгениң талазы-биле хемчеглерни улус ажыл-агыйының бүгү адырларына боттандырган. Национал орулганың немей өзүлдезинин 85 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиткенинден алган. Улус ажыл-агыйынга ниитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 1973 чылда 6 миллион ажыг кижинин күш-ажылын камнап алырын хандырган.

Эртем-шинчилел институттары, төлевилел, конструктор организациялары, каттыжышкынар болгаш бүдүрүлгелер эртемниң болгаш техниканың эң чугула айтыгларының талазы-биле шинчилеллерни кылып, чаа машиналарны, механизмнерни болгаш материалдарны, улам депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны чогаадып тургускан болгаш нептереткен, саналга техниказын ажыглап тургаш, бүдүрүлгени база эргелеп-башкарыгланы комплекстиг механизастаарын база автоматчыдарын боттандырган.

Эртем ажылдакчыларының саны 1,1 миллион кижи болган. Улус ажыл-агыйынга 3,7 миллион чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналларны нептереткен, бир чылда олар 3,5 миллиард рубльдин камналгазын берип турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезинин немелде өзүлдези 1972 чылга деңнээрге 7,4 хуу болган. Бүгү үлетпүргe көөрде, электроэнергетика, химия болгаш нефтехимия, машина тудуушкуну болгаш тудуг материалдарының үлетпүрү дыка бедик темпилер-биле хөгжүп келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу, арыг орулга 12 хуу улгаткан.

Үлетпүрүнүң тус-тус адырлары 1972 чылга деңнээрге, продукция бүдүрүлгезин: электроэнергетика—8, одаар түүл үлетпүрү—6, кара болгаш өңнүт металлургия—6, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү—11, машина тудуушкуну болгаш демир-дес болбаазырадырының болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү—6, тудуг материалдарының үлетпүрү—8, чиик үлетпүр—4, аъш-чем үлетпүрү—5, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанналарының бүдүрүлгезин—10 хуу улгаттырган.

Ниити-эвилел болгаш эвилелреспублика үлетпүр министерстволары шуптузу база бүгү эвилелдешкен республикалар чыл планын ажыр күүсеткен.

Чуртка ниитизи-биле үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүрери дараазында саннар-биле тодаттынар дээрзин ТСЭ-ниң медээзинде чугаалаан турар: 1973 чылда 915 миллиард киловатт-шак электроэнергиязы, 421 миллион тонна нефть, 236 миллиард кубометр газ, 668 миллион тонна хөмүр-даш, 131 миллион тонна кан, 72,3 миллион тонна (чижек единицабиле минералдыг чемишчидилгелер, 2,3 миллион тонна синтетиктиг чуктар болгаш пластиктиг массалар, 830 мүн тонна химиктиг волокнолар, 211 мүн кезек демир кезер станоктар, оон иштинде, программа-биле башкарар 3,8 мүн санныг станоктар, 3,3 миллиард рубль өртектиг приборлар, автоматчыдылга хереклерни болгаш оларга артык кезектер, 1,6 миллиард рубль өртектиг саналга техниказының хереклерни болгаш оларга артык кезектер, 354 магистрал электровозтары, 1602 мүн автомобильдер, 500 мүн тракторлар, 6,1 миллион тонна целлюлоза, 109,5 миллион тонна цемент, 6577 миллион дөрбелчин метр хөвец-саазын пестер, 703 миллион дөрбелчин метр дүктен кылган пестер, 795 миллион дөрбелчин метр хендирден кылган пестер, 1345 миллион дөрбелчин метр торгу пестер, 667 миллион эжеш хем идиктер, 13,5 миллион тонна аът (шуптузу), 3,5 миллиард рубль өртектиг аъш-чемге хереглээр балык продукциязы, 1,2 миллион тонна мал саржаа, 2,7 миллион тонна унгуш үзү, 47,5 миллион кезек шактар, 883 миллион шаажан-фаянс савалар, 250 миллион рубль өртектиг сортту савалар (шилден болгаш хрустальдан нылган), 8,6 миллион радиоприемниктер болгаш радиолалар, 6,3 миллион телевизорлар, 5,4 миллион кезек хем чуур машиналар, 932 мүн мотоциклдер болгаш мотороллерлер, 4,8 миллион чадаг-тергелер болгаш моторлуг чадаг-тергелер, 3,7 миллиард рубль өртектиг мебель аймаа бүдүрүнгеи.

Эрткен чыл-биле деңнээрге: 57 миллиард киловатт-шак электроэнергия, 28 миллион тонна нефть, 15 миллиард кубометр газ, 12 миллион тонна хөмүр-даш, 5,9 миллион тонна кан, 87 миллион метр кан хоолайлар, 6,3 миллион тонна (чижек единица-биле) минералдыг чемишчидилгелер, 278 мүн тонна синтетиктиг чуктар болгаш пластиктиг массалар, 84 мүн тонна химиктиг волокнолар, 116 миллион рубль өртектиг демир кезер станоктар, 405 миллион рубль өртектиг приборлар, автоматчыдылга хереклерни болгаш оларга артык кезектер, 223 мүн автомобильдер, 22 мүн тракторлар хөй бүдүрүнгеи.

Өңнүт болгаш ховар металлдарның, нефтехимия, нефть болбаазырадылгазының продуктулары болгаш продукциязының өске-даа элээн хөй хевирлериниң бүдүрүлгези улгаткан. Эң чугула ажыктыг казымалдарның шинчилеттинген курлавырлары өскен.

Улустуң хереглел бараанналарының бүдүрүлгези 1972 чылга деңнээрге, мынчаар улгаткан: пестер—292 миллион дөрбелчин метрге, даараан кылыглар—257 миллион рубльге, аъш-чемге хереглээр балык продукциязы—329 миллион рубльге, мал саржаа—158 мүн тоннага, быштак—50 мүн тоннага, кондитер кылыглары—181 мүн тоннага, шаажан-фаянс савалар—91 миллион кезекке, сорттуг савалар—39 миллион рубльге, телевизорлар—291 мүн кезекке, синтетиктиг чуулда чүүлдери—74 мүн тоннага.

Үлетпүр бүдүрүлгезинде чамдык метлестерниң бар болганын ТСЭ-ниң медээзинде айтып турар. Бүдүрүлгелериниң чамдыызы продукция сайгарылгазының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринiң болгаш чыылдаларның талазы-биле доктааткан онаалдаларны күүсеттнэн. Кылыгларны чогуур ат-даңзы ёзугаар, эки цынарлыг бүдүрерин чамдык чөрлер хандырып шылдаваан. Хөй-хөй бүдүрүлгелерде бүдүрүлгени улам улгаттырарынга курлавырларны долузу-биле ажыглаайн, үлетпүр күүүлерин, ажыл шагын, чиг-аттаг ажылаарынга четпестерни болдуруп турар. Ажыглалда чаа киирген чамдык объектилер продукция бүдүрериниң, боттуненiң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн төлевилээн деңнелин оожум шиңгээдип ап турар. Элээн хөй министерстволарның база ведомстволарның бүдүрүлгелери эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин нептередир талазы-биле онаалдаларны чедир күүсетпээн.

1973 чылда көдээнин ажылышчилери тараа, хөвец, тарымал тоорук, чигир свёклазы, картофель, ногаа, сүт, куш чуургалары, дүк болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрериниң көвүдедир талазы-биле эки түңнелдерлиг болган. Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары дүжүт ажаап алышкынын организастыг эрттирген. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыл-агыйларның хөй кезии чедиишкиниг күүсеткен.

Эрткен чылын тарааның рекордтуг дүжүдү алдыган 1966—1970 чылларда организация-биле турганындан 55 миллион тонна хөй азы ниитизи-биле 222,5 миллион тонна тарааны ажаап алган. Бир гектар черден орта-маа-биле тараа культуралары-ның 17,6 центнер дүжүдүн алган, ол дээрге эрткен беш чылда алдынып турган ортумак дүжүттен 28 хуу хөй бооп турар.

1973 чылда кол тараа культуразы болур кызыл-тастын ниити чыылдазы—109,7 млн. тонна, кукуруза—13,4 млн. тонна, рис—1,8 млн. тонна болган.

Күрүне курлавырында 90 миллион тонна ажыг тараа киргеи. Күрүнеге тараа садарының планын болгаш бедиткен хүлээлгелерин эвилелдешкен бүгү республикалар күүсеткен.

Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары часкы тарылгага хереклиг үрезин материалдарыбиле бүрүн хандыртынган.

1973 чылда тараа бүдүрериниң көвүдедиринге Россия Федерациязы, Украина, Казахстан улуг салыышкынны киргеи. Тараанның ниити чыылдазы РСФСР-де—128,9 млн. тонна, Украинада—48,5 млн. тонна болган. Бо республикалар ыңдыг дүжүттү бир-ле дугаар эрткен чылын алган. Казахстан база эки дүжүтү алган — ниити чыылда 27,7 млн. тонна болган.

Хөвец өстүрер республикаларның колхозтары болгаш совхозтары күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. 1973 чылда белеткел пунктуларында 7,66 млн. тонна хөвец киргеи. Бо талазы-биле Узбекистанның хөвец өстүрүкчүлери улуг чедиишкиниг болган: олар күрүнеге 4,9 млн. тонна хөвецни саткан. Туркменияның ажылышчилери бир миллион тонна ажыгны дужааган. Таджикистанның, Азербайджанның, Казахстанның болгаш Киргизияның колхозтары, совхозтары хөвецниң байлак дужүдүн алган.

Картофельдиң болгаш ногааның эки дүжүдү алдынган, ол культураларны күрүнеге дужаарының планы ажыр күүсеттингеи. 15,4 млн. тонна картофель, 14,3 млн. тонна ногаа күрүнеге саттынган.

1972—1973 чылдарның кыжы таарымча чок болган-даа болза, колхозтар болгаш совхозтар малдың база куштун баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган.

Ындыг болза-даа мал бажы өстүрериниң, оон продуктулуг чоруун бедидериниң база бо чылдың кыжынынга мал чеми белеткээриниң планныг онаалдаларын чамдык колхозтарның, совхозтарның чедир күүсетпээнин болгаш продукция бүдүрериниг үнүп турар чарыгалдарының ам-даа хөй бооп турарын база фермаларда куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн куду деңнелде турарын ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында айыткан.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле күрүнеге мал ажылының продуктуларын белеткээри дараазында чурагайлар-биле тодаттынар: мал болгаш куш (диригг деңзи-биле)—14,7 млн. тонна, коң эътче шилчидерге—9,5 млн. тонна, сүт—53 млн. тонна, чуургалар—27,6 млрд. борбак.

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар план күүсеттинген.

Колхозтарның ниити орулгазы 24 млрд. рубль болган, ол—1972 чылдаазындан 9 хуу, 1966—1970 чылдарның ортумак деңнелиндеи 21 хуу хөй болган.

Совхозтарны долу бот-орулга-чарылгаже шилчидер ажыл үргүлүүлеп турар. Эрткен чылдың төнчүзүнге чедир планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берилиишкиниң чаа системазын ёзугаар 8 мүн (бүгү совхозтарның 49 хуузу) совхоз ажылдап турган.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле элээн хемчеглер алдынган.

Көдээ ажыл-агыйга техниканың кол-кол хевирлерин, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш мал чеминге хереглээр фосфаттарны бээривиң планы күүсеттингеи.

1973 чылда транспорттуң бүгү хевирлери-биле чүк саарылгазының планы 4,6 триллион тонна-километр кылдыр күүсеттинген, ол болза мурнундагы чылда турганындан 8 хуу хөй.

Эрткен чылын күрүнеиин 400 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерин база ол ышкаш ажылдап турар бүдүрүлгелерде дыка хөй чаа цехтерни, бүдүрүлге шелдерни ажыглалда киргеиин дыңнадыгда айыткан.

Күрүнеиин болгаш колхозтарның хөренгилериниң күселиби-ле 5 млн. баш бода мал, 5 млн. баш хаван, 6 млн. баш шээр мал болгаш 28 млн. баш куш кирер кажаалары тутган. Ирригация-мелиорация ажылдарың улуг хемчээлге боттандырган.

Акшаландырыышкынның бүгү дөстериндеи капитал салыышкынларга 98 млрд. рубль салдынган. 1972 чылга деңнээрге капитал салыышкыннары 4 хуу өскен. Күрүнеиин капитал салыышкыннарының планы күүсеттинген.

Эрткен чылын 967 тудуг-монтаж трестери, бажың тудар комбинаттар болгаш өске-даа көрээлиг организациялар планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берилиишкиниң чаа системазын ёзугаар ажылдаан. Олар боттарының күжү-биле улус ажыл-агыйынга көрээлиг тудуг ажылдарының ниити хемчээлинин 35 хуузун күүсеткен. Чаа система ёзугаар ажылдап турган организациялар дооскан объектилер болгаш ө-чада талазы-биле тудуг-монтаж ажылдарының планын чедиишкиниг күүсеткен.

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,3 хуу өскен, тудуг-монтаж ажылдарының боттүнези 0,5 хуу чиигээн. Орулга 10 хуу көвүдээн.

Тудуг ажылында ам-даа улуг четпестер бар дээрзин ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадында демдеглеп турар. Улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырларына кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күүлерин ажыглалга киирериниң планы күүсеттинмээн.

Улус ажыл-агыйынга чылда ортумаа-биле ажылдап турган ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны 97,5 миллион кижи болган. Ол дээрге мурнундагы чылдыындан 2,2 миллион кижи, азы 2,3 хуу хөй болганы ол. Колхозтарның ниити ажыл-агыйынга ажылдап турган колхозчуларның чылда ортумак саны 16 миллион хире кижи болган.

Мурнунда чылдарда ышкаш, чурттуң чону шуптузу ажылбиле хандыртынган турган; чамдык районнарга ажылчын күжү чедишпейн турган.

1973 чылда ажыл төлевириниң эң бичe хемчээлин айда-ла 70 рубль чедир улгаттырарын үргүлүүлээн, оон-биле чергелештир улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларына ажылдап турар ортумак төлевирлиг ажылдакчыларның тариф ёзугаар төлеврин болгаш шалыының улгаттырган. Эрткен чылын ыңдыг хемчеглерни чурттуң соңгу районнарына, Ыракы Чөөн чүктүң, Сибирьнин, Уралдың районнарына боттандырган, ыңдыг ажылдарны Кавахстанда болгаш Ортаа Азияның районнарында эгелээн. Эң бичe шалыының хемчээлин өстүргени-биле чергелештир айда 70 рубль чедир шалыныг ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүг тыртпастаан, айда ажыл төлевири 90 рубль чедир кижилердеи тыртар үндүрүгүнүң хемчээлин кызырган.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумаа-биле алар акша төлевири 135 рубль болган. 1972 чылда ол 130,2 рубль турган, өзүлде 3,7 хуу болган. Хереглелдиң ниитилел фондузундан янзыбүрү төлевирлерни болгаш чиигелделерни барымдаалап алырга айда ортумак ажыл төлевири 1972 чылда 175 рубль турган, а эрткен чылын 182 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 5,9 хуу өскен.

Ниитилел фондузундан чурттакчы чоннуң ап турар төлевирлери болгаш чиигелделери 78 миллиард рубль, 1972 чылга деңнээрге, оон 6,1 хөй болган.

Чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр бот-орулга чылда 5 хуу өскен.

Ажаалга кассазынга чоннуң шыгжаан акшазы чыл дургузунда 7,9 миллиард рубль көвүдээн.

Күрүнеиин болгаш кооперация садының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 184,2 миллиард рубль болган, деңнештиргеи өртектерге хамаарыштыр алырга, ол 5,3 хуу өскен.

Чонга ачы-дуза чедирери 1972 чыл-биле деңнээрге, 10,8 хуу өскен, оон иштинде көдээ черлерге 13,5 хуу болган. Амыдырал хандырылга черлериниң бүдүрүлгелери 5,3 санга өскен.

ТСЭ-ниң дыңнатканын ёзугаар алырга, күрүнеиин, колхозтарның болгаш чурттакчы чоннуң күсели-биле ажыглалга 2 миллион 300 мүн чаагайжыды туттунган квартиралар болгаш хууда чурталга бажыңнарын ажыглалга киргеи, оон ниити шөлү 109 млн. дөрбелчин метр. Эрткен чылын 11,5 миллион кижи бажың алган. 1,3 миллион олуттуг ниити билиг школаларын, школа базы четпээннериниң 420 мүн олуттуг албан черлерин, дыка хөй эмнелге черлерин, культура-амыдырал тудугларын ажыглалга киргеи.

Хоорай, суурларны чаагайжыдар талазы-биле ажылдарны база чоруткан.

Культура болгаш улус өөредилгези улам хөгжээн. Чонга эмчи дузазы база экижээн.

1974 чылдың январь 1-де Совет Эвилелиниң чурттакчы чоннуң ниити саны 250,9 миллион кижи болган.

(СЭТА).

ДЕЛЕГАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

Партияның XV область конференциязы 1974 чылдың январь 29-та 9 шакта Политиктиг чырыышкын бажыңынга ажыттынар.

Тес-Хем районунуң «О. Шынаа» совхозунуң коммунистериниң ноябрь 15-те эрткен хуралынга кыштаглаашкынга белеткел ажылдары канчаар чоруп турарын чугаалашкан турган. Амдыызында тус-тус пунктуларга доктаавайн, нитилиг-биле демдеглеп каалы: кыштаглаашкынга белеткел ам-даа коцкак, ынчангаш чоокку үеде ону шапкычыдып, дээштиг ажылдарны чорударын хуралга дугуруушкан.

Хурал эрткен соонда ийи ай болганда, рейд бригадазы совхозуң алаян хөй кыштагларынга барып, кыштаглаашкынның байдалы-биле танышкан.

Ак-Чыраага кежээликтей четтивис. Салбырның тускай эртемниглери ыцай-бээр ажылдан аъттангылаан, чок болдуаар. Чүгле эргелекчи эш К. Доржу бажыңында олур. Ынчалза-даа оон-биле чугаалажып шыдавадывыс: эзирик болду... Улус бачым ажылдап турда, дарганың маажымын кайгадывыс.

Эртенинде эргелекчи-биле кежээ үжуражыр, суурнуң чүрттакчыларын хуралдадыр, лекция номчуп бээр кылдыр дугуруушкаш, кыштагларже чоруттувус. (Кежээ хурал болбаан: клуб соок, алаян хөй улус эзирик, оларның аразында демги даргавыс база).

Коммунистерниң эрткен чылгы хуралынга кыштаглаашкынга эки белеткенген хойжуларны адап, мактаанын протоколдан көрдүвүс: Б. Шокар, М. Сүрүн-оол, Д. Янзо (Ак-Чыраа салбыры), С. Наңчат, Н. Седен, К. Янчып, Д. Дүшкүн-оол (Деспең салбыры). Оларның кыштагларында байдал эки дээрзин көрүп, бүзүредивис. Чээрби ажыг чыл иштинде малга ажылдап келген Маадыр Сүрүн-оолдуң коданында үжеп хураган төрүттүнген, онча-менди доругуп турар. Беш машина ишти сигенниг. Чарба база бар. «Чүс хойдан 100 хураганны камгалап, хой бүрүзүнден 2 килограмм дүктү кыргып алыр деп хүлээлгени алгаш, социалистиг чарышка «Тес-Хем» совхозуң мурнакчы хойжузу Александр Карманы кыйгырган бис» деп, өгнүң херээжен эзи Зинаида Чаажыкпановна чугаалады.

Чүс өшкүден 110 анайны камгалап алгаш, районга бирги черни эллээн Шокар Бадый ам аныяк хой хүлээп алган, төрүттүнген тозан шаа хураганнарын чылыг, делгем кажаада тус-тус клеткаларда азыраа турар.

Черниң байдалынга таарыштыр, кажаа-хорааның хиреша-биле кышка багай эвес белеткенип, малын эки кыштагладып, чаш төлдү менди ап турар хойжулар, өшкү кадарчылары ийи салбырда бар болду.

Демги чугаалаанывыс партия хуралынга хойну суг-биле хандырар хемчегларни алыр деп шиитпирлээн. Хоочун хойжу М. Мурзукай бодунуң саналынга: «Хойну суггарарын чылдың-на шиитпирлеп шыдавас-тыр бис, малдың аргандорган, дүккүр эвес болуурында» деп чөптүг шүүмчүлээн. Шынап-ла, эрткен чылын совхозуң № 1 болгаш № 3 бригадалары бир хойга онаштыр чүгле 1,1—1,2 кг дүк алган. А № 2 бригаданың көргүзүү—900-ле грамм!

— Суг ишпес хойнуң дүгү чазын дүжүп каар чүве болбадыве, артында-ла кургаг, хөөреп хозалбас боор — деп, хойжулар Ш. Мелчит-оол, С. Чиңмит чугаалап ордулар.

Хуралга чугаалашканын ёзугаар кыштаглаашкында мал суггарарын чогумчалыг шиитпирлээн бе? Чок. Хой суггарып турган чаңгыс-даа коданга таварышпадывыс. Чамдык кыштагларда дош эккен каан, ынчалза-даа ол колдуунда-ла кижилериң ижер суу болуп турар. Чаш хураган саны эвээш турда, дош эргискеш, оларны суггарып болур аргалыг, ынчалза-даа чамдык кыштагларда ышкаш, 100-120 хураганны канчаарыл? А хой чүгле хар чип турар.

— Суг сөөртүр машиналар кайдал?—Оларны ажылдатпас болза хоржок, бодап-ла турар чүвем ол... Ынчалза-даа бергедээн чүве бо: водовоз үрелген, чамдыктарын харын-даа чүк машинаны кыдыр эде дерип каапкан. Септеп ажылдадыр дээрге, артык кезектер чок, цистернаже суг сордурар насостары үрелик — деп, «О-Шынаа» совхозтуң директору С. Моңге мунгарап орду.

— Ам канчаарыл, мал суггарар арга чогу ол бе?

— Кайын ындыг боор, ону организастаар бис. Водовозтарны ажылдаткаш, Деспеңден, Оруктугдан суг сөөртүп чедирер апаар. Оон-биле чергелештир, дош белеткээш, ону чедирип, кыштагларга тускай саваларга эргистирер бис.

Көрбес бе, кайы хире хөй ажыл бар-дыр? Үрелик машиналарны кылыр. Кыштагларга цистерналарны чедирип, чылыдар кылдыр тургузар. Одаар чүүл-биле хандырар. Дошту белеткээр. А бо бүгү ажылдар дарый шиитпирлеттинген турарын байдал негеп келген. Кыштаглаашкынга белеткел үезинде-ле кылып алыр ажылдар амга чедир узамдыгын келгени ол-дур.

Чаа тургустунган бо совхозтуң девискээринде чүгле чаңгыс кудук бар, оозу шынаада. А дагда кыштаглар чоогунда ийи кудукту шагда өрүмнезе-даа, ажыглаар арга чок болган. Ак-Чыраа салбырында Сарыг-Сиген деп черге кудук кылдырар дугайында айтырыгны каш чыл улай көдүрүп келген, ол бүтүнүй турар. Чогуур организациялар мону кичээнгейге алыры күзенчиг.

Малга бөдүүн чем белеткээриниң планын совхоз ажыр күүседеткен. Кыштаглар санында 2—5 машина ишти чедир сиген дүжүртүнген. Ынчалза-даа немелде чем дугайында негелде малчыннарда бар.

— Бирги кварталда 100 тонна холуксаалыг чемни Кызылдан алыр бис. Ону ийи салбырга денге үлээри көрдүнген чүве—деп, кол зоотехник К. Шалык тайылбыр берди.— Сөөртүп эккелген үжеп ажыг тонна комбикормну шуптузун Ак-Чырааже бадырып тур бис. А Деспең салбырының аалдары амдыызында чарбалаан арбай ап турар.

С. Далай-оол, М. Кыцыны-оол, Д. Янзо, Б. Донмит дээш өске-даа малчыннарның немелде, холуксаалыг чем дугайында негелдези ам күүседеттинер дээрзин зоотехник бүзүретти.

Малчыннар ортузунга политмассалыг ажылдарны чорудуп турарын база сонуургап көрдүвүс. Маңаа кандыг хевирлерни ажылап турарыл? Совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемнигдери малчыннарга барып, оларның ажыл-ижинге дуза чедирип турарын коданнарда тускай демдеглел кыдыраштарындан көрүп болур. Одар беседаларны база чорудуп турар.

Лекция беседаларны, зооветкичээлдерни айда бир удаа болур малчыннар хуралынга эрттирип турар деп, партком секретары Б. Күвзет чугаалады. А ол хуралдар доктаамал эртпейн турар. Чижээ, декабрьда ийи салбырның кайызында-даа хурал болбаан.

Совхозтуң малчыннарынга почта чедирер кижилериң ажылын экижидер деп, ноябрьда болган партия хуралынга коммунистер негээн. Ынчалза-даа шүүмчүлелден түннел үнмээни амгы байдалдан илден. Ак-Чыраа салбырының хойжулары чаа чылда чүгле чаңгыс катап солуннар алган, а Деспеңниң хойжуларының чамдыктары мырынай күрүг болган. Суурда ажылдап турар эш Коштай-оолдуң өөнде бо чылдың эгезинден бээр чыгды берген боодалбоодал солуннар эңдерик. Почта чедирикчилериниң ажылын шынгыы контрольга алыры чугула. Ол ышкаш малчыннарның радиоприёмниктеринге батареялар хереллетинин турар. Бо айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээри негеттинип турар.

«О. Шынаа» совхоз барыкда 30 муң малды, оон иштинде 28,4 муң шээр малды кыштагладып турар. Бо ажылагый чоокта чаа тургустунган үжүрүндан кыштаглаашкында бергедээшкиннер бар деп чугаалап болур. Ынчалза-даа од кол чылдагаан эвес. Бир эвес партия хуралынга хүлээп алган доктаалдың күүседезин чедип алган болза, бэйдал моон дээре турары чугаажок.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Ш. КОЧЕГА,
СЭКП райкомунуң ажылдакчызы,

Д. ЯНЗО,
«О-Шынаа» совхозтуң хойжузу,

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

ШИИТПИРНИ ЧЕТЧЕ КҮҮСЕТПЭЭН

(Рейд)

НАЙЫРАЛДЫГ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР

Ажылының аайы чаңгыс, тудугжу улус болганда, Степан Борбак-оол (солагай талазында чуруктa) биле Саян-оол Тараачы (оң талазында) Белковтуң бригадазынга кээриниң мурнунда-ла ботботтарын билчир чорааннар. Олар кайызы-даа тудуг шөлүнге каш чыл улаштыр ажылдап каапкан дуржулгалыг дашчылар.

Мурнакчы тудугжуларның чуруктары «Кызыл тудуг» эргелелиниң Хүндүлел самбыразынга-даа бо-ла кожа көстүп кээр, оларның макталга төлептиг аттары хуралсуглаага-даа чаңгыс одуругда кирген болур. Ийи кижини ажыл-иш шак ынчаар найыралдаштырып чоокшулаштырган.

Ол таварылга эвес. Дуржулгадыг ийи дашчының ишчи холдарының ачызында чүс-чүс кубометр бажың ханалары салдынган.

Чылдан чылче чалыыткан орар найысылал Кызылыыстыы чогум-на Борбак-оол биле Тараачы ышкаш чайның изиннге хүрерип додуккан, кыштың соогунга дадыгып каңналган ажылчыннар кылып, бүдүрүп турары кымгаа чоргаарал, өөрүшкү.

Найыралдыг эжишкилериниң күш-ажылчы көргүзүүлеери «Кызыл тудуг» эргелелинде мурнакчы бригадаларның бирээзи Белковтуң бир демниг ажылдап чаңчыккан коллективинге кээрге улам бедээн. Ол чорук чүгле сураглыг белковчуларның ачыдузазында чедип алдынмаан.

Оюн-баштак, ыр-шоор — күш-ажылдың эдеринчизи деп чүвени ийи дашчының аразынга тургаш, эскериц болур. Борбак-оол биле Саян-оол ботботтарының аажы-чаңын сөс чокка-ла билир улус. Мастерогунга хоюдуг салгаш, чанында болук тууйбуларны чаңгыстап холунга алгаш-ла, хана салып турган Саян-оол Тараачы-биле хөөрежип турувуста, чанывыска кожа ажылдап турган Степан Борбак-оол аравыста эгелээн чугааны хөрлээледир дээш эжинге мындыг айтырыг салды:

— Адыңар чоп Тараачы? Алыс бодунар чоп тракторист, комбайнер, тараажы боон, хову-шөлдериң ээзи болу бербейн, тудугжу апарганынар ол чоор, эш Саян-оол?

Демгиан бир оваа тууйбунуң эң кыындаазын алгаш, чыдар черинге эртей салып кааш, хүлүмзүрүп чоруй:

— Мээң ызыгуурумнуң эр хиндиктиг кижи бүрүзү мал, чер ажылдыг чорааны-ла шын. Ачам-даа, кырган-ачам-даа, кырган-ачамның-даа адазы өгбем малчын улус. Адымны ынчаар адап каанынга хомудавас, харын чоргаарланыр мен. Тудугжу болу бергеним — ол мээң бичиимдеп-не бодап чоразым изиг күзелимним девин чүве — дидир.

Саян-оол Тараачы, шынапла школачы бичии оолак турган-ла улуг чырык бажыңнарны тударын бодап чораан. Ол бичиизинде бажың туткан колхозчу бызанчыларның чанынга чеде бергеш, оларның чудук чонарын, шаанчактан туруп кур салырын шак-шагы-биле магадап, салдынмастай бээр тургулаан.

Каш чылдар эрткен. Бажың тударын сонуургап чораан Тараачы боду тудугжу апарган. Дашчы, бетонщик, арматурщик болу берген. Бедик мергежилдин тудугжузу эш-өөрүнүң адын сыгаан, кызымак күш-ажылы-биле «Кызыл тудуг» эргелелиниң мурнакчыларының одуруунга кирип, ай, квартал санының бүдүрүлге планын үргүлү 130—140 хуу күүседип чаңчыккан.

Тараачының кады ажылдап турар эжи Степан Борбак-оол хөй чугаага ынак эвес, ынчалза-даа оон сөглээн сөс бүрүзүнүң артында чымыштыг ажыл-иштиг үре-түңнели, шынарлыг бүдүрген ажыл-херектериниң тодаргай сан-чурагайлары бар.

— Долгандыр шупту тудуг. Улуг бедик бажыңнар. Кылган ажылыңар хөй-ле-дир аа?—деп, Степандан чугаа эреп айтырдым.

— Бо-ла ажылдап келген чылдарым иштинде көрүп чоруурумга тудугжунуң адынга чүгле өөрүп четтириишкиннер эвес, хөй-ле хомудалдар келгилээр, боор чүве-дир. Ону мээң бо тудугжу эжим Саян-оол дорту-биле бадыткап болур.

Борбак-оол ол хомудалдарның чөптүүн ижин-кара чок, шүүмчүлекчи ёзу-биле тайылбырлап берди. Чамдык таварылгаларда тудугжуларның буруузу база тургулаар, анаа олар удурланмайн, хаанысындан чүрекке чоок хүлээп алгаш, хууда бет чыл планын хуусаа бетинде амыдыралга боттандырар дээш улам кызымак ажылдаар апаар. Күрүне мурнунга, чон мурнунга бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседириниңден артык чүве турбас. Ол бистиң төрээн партиявыстың Кыйгырының күш-ажылчы харыывыс болур.

Бригаданың барык бүгү ажылчыннары ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип турарын таныжылгавыстың эгезинде-ле билип алган бис. Ында күш-ажылдың сагылгачуруму улам экижээн.

Борбак-оол бодунуң дугайында ийи-чаңгыс сөстерге-ле каксы сөглей соп каар, а кады ажылдап турар эш-өөрүнүң ажыл-херээн хөөрей бергенде, чугаа-домаа эдигин кээр.

— Бистин бригадавыс боторуга-чарылганың чурумун шыңгыы сагып турар — деп, Степан чугаазын уламчылайдыр: — Тудугга хереглээр материалдарны камнап, база күш-ажылчы хүннү эң-не долузу-биле ажыглап, халас үе эрттирер чорукту болдурбайн турарывыс — бо бүгү бистерни эки түңнелдерге чедирген.

Оларны ажылдап турары Борис Белковтуң бригадазы бодунга алган социалистиг хүлээлгелерни болгаш планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Ынчангаш белковчуларның күш-ажылчы чедиишкиннери чылдың-на бедип орар, бригадир «Кызыл тудуг» эргелелинде сурагжаан.

Олар бо хүннерде 4 дугаар микрорайоннуң 114 аал ишти чүрттаар бажында ажылдап турар. Хөй чарыгдалдарны үндүрбейн, дүрген, шынарлыг тудар—тудугжуларның тодарадыкчы дөрткү чылда кыйгырыы ол.

Д. САЛЧАК.
А. МОНГУШТУҢ фотолары.

ҮЛУГ СОРУЛГА САЛДЫНГАН

Таңды районнуң девискээри улуг. Автооруктары хөй. Ук оруктарга капитал болгаш ортумак септелгени Бай-Хаакта № 1468 бүдүрүлге-орук участогу чорудуп турар. Ынчаарга ол бодунуң хуузунда 6 биче участоктарга хуваттынар. Оларның бирээзинде орук мастери болуп ажылдап турар кижи болганымда харыылап турар участогумнуң ажыл-ижинге каксы доктаап көрейн.

Машина-техниканың электен эллээр чоруун, озал-ондакты болдурбазынга эки ажыглалдыг оруктар дөгүм болур ужурлуг. Ынчангаш бистиң участогувус эрткен шиитпирлиг чылда чамдык ажылдарны чорудуп, оруктуң септелгезин өй-шаанда чорудар талазы-биле эллээн дээштиг хемчегларни алган. Моон уламындан Элегес участогу районда дээре ажылдыг орук участоктарының бирээзи деп санадын келген.

Участоктуң узун дурту 30 километр. Ол хемчээл ындыг улуг эвес болзажок, орук уунда биче хемнер чаъс-чайык соонда дажып үерлээш, оларны чире шаан, саат-моондактарны чедирип турар. Ону болдурбас төлээде орук кежилдир суг бадар чеди хоолайны ангы-ангы черлерге эрткен чылын кылдывыс. Суг чире шапкан 15 кезек черге сай-даштарны самосвалдар-биле эккеп дескилей төккен. Планда көрдүнгенин ёзугаар 6 километр черге ортумак септелге чоруттувус. Шанган суг-бараан фермазының чанында суг үрегдээн көвүрүгнүң орнунга чаа көвүрүгну боттарывыстың күжүвус-биле тудуп доостувус. Хүн бүрүнүң үүрмек септелгезин үргүлчү чорудуп келгенивистен ангыда, кичээндириг демдектерин херек черлеринге кадап, чаартып турар бис.

Ажыл-иштин бурунгаар дөгүм болурунга эки салдарны чедирип келген ишчи кижилер бисте хөй. Оларга эрткен чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери автогрейдер башкарыкчылары В. Гервалис, Н. Емиков болгаш хоочун орук ажылчыны Ф. Абрамов, ажылчын М. Оюн, тракторист Н. Осадченко, чолаачылар Н. Анохин, О. Маз-оол болгаш өске-даа аштерни хамаарыштырып болур.

Бо тодарадыкчы 1974 ажыл-агый чылында бистиң участоктуң орукчуларының мурнунда база улуг сорулгалар туруп турар. Хүн бүрүнүң үүрмек ажылдарындан ангыда чамдык кылып чорудар ужурлуг чүүлдеривиске доктаарга мындыг: 8 километр оруктуң ортумак септелгезин чорудар. Шанган болгаш Ургайлыг хемнерни кежир кылдыган ийи көвүрүглерниң ыяш шывыгларын чаартыр, үрелген черлерни септээр. Суг хоолайларының кырында орук кыдыында кадаан адагаштарны бүрүн чаартыр. Орукту суг-үеге алыспас дээш хемчеглерни баш бурунгаар ап чорудар. Участокка хамаарышкан бүгү орукту эрткен чылда турган деннелинден улам экижидер.

СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга сорук киргеш, участоктуң ажыл-ишчилери бо тодарадыкчы чылда мурнундагызындаа чүткүлдүг ажылдаарын боттарының социалистиг хүлээлгезинде айтып алган.

М. АДЫГБАЙ,
орук мастери.

Чедиишкининиң үндезини—кызымак ажылы

Ажыл-агый болгаш бүдүрүлге мурнакчыларының дугайында «Тээди» совхозтуң партком секретары Х. Б. Бичеоол-биле чугаалажып олур бис.

— Коммунист Херелмаа Хуураковна Күжүгет сөөлгү чылдарда доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап келген. Ол районнуң партия конференциязының делегадынга сонгуткан. Конференцияның ажылынга киржири-биле Херелмаа чедип келген, оон ажыл-херээн сонуургап болур силер—деп, партком секретары менээ сүмеледи.

Хүрен арынныг, шоваалаң характырлыг, шевергин кеттинген, үжен хар ажыр чоруур хире назылыг кижиге мени чедире берди.

Бистиң чугаавыс амгы үеде мал кыштаглаашкынының байдалынан эгеледи.

— Хүр кыштап тур бис. Бо черде хар чагбаан, оон уламындан чамдык коданнар суггаттан шала бергедээр хире. Ындыг-даа болза малды суг-биле хандырарының хемчеглерин совхозтуң дирекциязы болгаш малчыннар ап турар. Дыка хөй коданнарда хой хураганнап эгелээн, оон чаш төлү менди—деп, ол чугаалады.

Малчынның ажыл, амыдыралын сонуургай бердим.

Күжүгет Херелмаа 1957 чылдан бээр ниитиниң малын кадарып келген, бо аразында ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидеринге биче эвес салыышкының кирген. Ынангыя сөөлгү чылларда ажылынга арга-дуржулгазы улгадып, мергежили бедээнинден эки көргүзүглерни чедип алган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга алдар болдурган социалистиг чарышка Күжүгет идепкейлиг киришкеш, Ленинчи юбилей медалы-биле шаннаткан. Ол-ла чылын мурнакчы малчынны ленинчи партияның хүрээлелинге совхозтуң Кызыл-Даг салбырының коммунистери бир үн-биле хүлээп алган. Херелмаа Күжүгет коммунистиң бедик адын ыраг эдилеп, бүгү-де күжүн, мергежилин, билиин шиитиниң херээнге бараалгадын келген. Кадарчы чай чок болза-даа, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Төлептиг малчынны ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл-Даг кежээ Совединин депутадынга сонгаан. Көргүскен идегелди бүзүредир дээш сонгукчуларга отчёдун берип, чагыгларны амыдыралга боттандырар хемчегларни ап келген.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш бүгү чүрттүн ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган. Анаа Күжүгет Херелмаа идепкейлиг киржирин шиитпирлээш, чүс баш өшкүден чүс анайны, бир баштан-на килограммдан дүктү кыргып алыр эвес дүктү чыл бүрүде алырын хүлээнген.

Сөглээн сөстү ыяап-ла амыдыралга боттандырар ужурлуг. Коммунист кижиниң эки шынарларының бирээзи ол. Ону Күжүгет билир. Ынчангаш чайгы үеде өшкүзүнүң семиртилгезинче, эдержилгезинче, анайларның ажаалда, чемгерилгезинче, кышкы үеде одарын шын таарыштырарынче кичээнгейин мөөннеп чоруур.

Амгы үеде кандыг-даа ажылдың чедиишкини кижиниң билириниден үлүү-биле хамааржыр болу берген. Ону барымдаалааш, кадарчы зооветеринарлыг болгумге кирип алгаш, малды ажаап, өстүреринин база мал аарыглары-биле демиселди чорударының билиглерин шингээдип алган. Күжүгет Херелмаа тоску беш чылдың эрткен үш чылында бодунуң мурнунда салган сорулгазын чедиишкиниг күүседипкен. Ол кызымак күш-ажылдың ачызында боттанган.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрешшудургу чоруун көргүскен дээш Херелмаа Хуураковна Күжүгет «Хүндүлелдин демдээ» орден-биле шаннаткан.

Күжүгет Херелмааның ашаа Салчак Сандю база-ла бодунун херээнге бердинген ажыл-ишчи кижи. Ол бо чылын «1973 чылдын социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаннаткан.

Бо өг-бүле ажылга, амыдыралга төлептиг, олар кайызыдаа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Малчыннар төптен ырак черде чүрттап, ажылдап-даа турар база чүрттүн, республиканың амыдыралындан бичеда хоорулбайн, болуушкуннарны радиоприемниктен дыннап, «Шын», «Тыванын аныяктары» солуннардан номчуп турарлар.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырының малчыннар танышкаш, ону чүүлдүзүнүп деткээш, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында улам күүседиишкиниг ажылдаары-биле чүс баш өшкүден чүс анайны, бир баштан-на килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Ынчангаш кежээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип турарлар.

Чоокта чаа болуп эрткен районнуң партия конференциязының делегаттары мурнакчы малчын Херелмаа Хуураковна Күжүгетти райком кежигүнүне болгаш партиянын область конференциязының делегадынга сонгаан.

Т. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

ШЕФТЭЭШКИН-БИЛЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң төп суурунуң чүрттакчылары чылдың кайы-даа үезинде ажыл-иштиң чугула участоктарынга демин кадып, шефтээринге чаңчыккан. Борта партия эге организацияларының идепкейлиин демдеглээри чугула.

Бо удаада база-ла ындыг болган. Назарово ГРЭС-тен келген электри чырыын киирерингe чүрттакчыларның шеф дузазы негеттинип келген. Ол электри шугумунга херектиг чагыларны кезип белеткээр, оон оңгарларын казып, чагыларны тургузарын дүргедедирингe ол шефтээшкин дыка дузалыг болган. Мурнунда дег борта база совхоз төвүнде партия организациязы идепкейлиг чоруун көргүскен, коммунист бүрүзү аңаа киришкен. Коммунистер М. Билчиңоол, О. Ортун-оол болгаш өсиелер-даа шалыпның ажылдаан.

Б. САТ.

* * *

ЭЛЕКТРИК

Илчирбелиг курун куржаныпкан, чагыларже үнер илбектелчек демирлерин эгиннепкен аныяк кижини Чадаана хоорайның улуг, биче тудугларының чанынга бо-ла көрүп болур. Аңаа чүгле борта эвес, харын-даа Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарның колхозтарынга база совхозтарынга таваржып болур. Ол дээрге «Тыва кедзэ тудуг» трестиң 463-ку механолонназының электриги Н. С. Моңгуш-тур. Борта ажылдаала ол ам үш-ле чыл болуп турар.

Николай баштай Кызылдың № 3 кедзэ профтехучилищезин дооскаш, бодунуң колхозу «Искрага» механизаторлап турган. Оон улаштыр катап база демги училищеге киргеш, электрик мергежилди чедип алган. Ажыл-ижинге бердинген бо мергежилдиг ажылчын эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Электриктиң ажылы берге болгаш чамдыкта айыылдыг-даа. Ынчалза-даа Н. Монгуш орта дыка мергежий берген. Амгы үеде ол бешки разрядтың электриги апарган. Бачым ажыл-ижиниң хостуг үезин ажыглап турган, ол човаачылаар эргени база чедип алган.

Николай Сендажиевич чүгле ажылынга эвес, хөй-ниитиниң херээнге база-ла кызымаккай киржип турар.

Н. ХЕЙМЕР-ООЛ.

* * *

ТУДУГЖУ ЗВЕНОДА

Аныяк коммунист Кызыл-оол Кууларның херээн «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп демдеп каастап чоруур. Беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чыпында күш-ажылчы чедиишкиннери дээш оон шаннатканы ол.

Кызыл-оол — «Большевик» совхозтуң тудугжулар бригадазында звено удуртукчузу. Оон звенозу эрткен чылын ийи хой кажаазын туткан, үш кажааның болгаш малчыннар бажыңнарының септелгезин кылган. Тодарадыкчы 1974 чылда ук звенонуң мурнунда чугула сорулгалар салдынган. Звенонуң кежигүннери бо чылын улус ажылагый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип турарлар.

М. КҮДЕРЕК.
Чөөн-Хемчик район.

ИШЧИЛЕР

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң культурлуг амыдыралынга суурда херээженнер чөвүлелиниң (даргазы Нина Дөнөн) киирип турар үлүг-хуузу биче эвес. Чөвүлелдиң кежигүннери кол кичээнгейни херээжен улусту совхоз бүдүрүлгезинге хаара тударынче угландырган.

Ажыл-агыйның янзыбуру адырларында 500 ажыг херээженнер ажылдап турар. Оларның аразында бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле «Торгалыг» совхозтуң мурнакчыларының одуруунда киргеннер хөй.

Н. ДАМДЫН.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» Шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 1 (24)

Дайзыннарның бүзээлээшкининден Ленинградты бүрүн хостаанындан бээр бөгүн 30 чыл болган

ТӨӨГҮЛҮГ ТИИЛЕЛГЕ

А. М. ВАСИЛЕВСКИЙ,
Совет Эвилелиниң Маршалы

Ленинград дээш төөгүде чижеглээр чүве чок кадыг-дошкун тулчуушкуннар 900 маадырлыг хүннериниң болгаш дүнелериниң дургузында үргүлчүлеп келген. Дайзынның бүзээлээшкини мурнуку шугумнуң болгаш тылдың аразында кызыгаарны херек кырында узуткаан турган. Фронтуның дайынчылары болгаш Ленинград хоорайның чурттакчылары кедергей берге байдалдарга шыдажып, гитлержи фашистерге удур эрес-маадырлыы-биле демисежип келген.

Ленинград чанынга дайынчы тулчуушкуннар болза ССРЭ-же оор өзу-биле хенээртен халдаан фашистиг Германияга удур совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының ниити чорудулгазы-биле тудуш сырый холбаалыг болган. Ленинград фронтузу хоорайны камгалавышаан, чүгле камгалал-биле кызыгаарлаттынмышаан. Дээди Кол Командылал чери Ленинград фронтузун күштелдирген болгаш ол фронт бистиң фронтуларывыс-биле демнежип алгаш, дайзынга күштүг удур согуушкуннарны удаа-дараа таварыштырып, ооң күжүн чартыктырып турган. Совет-герман фронтунуң өске участоктарынга совет шериглериниң дайынчы чорудулгалары Ленин хоорайының чанынга немец-фашистиг шериглерни чылча шаварынга таарымчалыг байдалдарны база хандырып берген.

Октябрь революциязының кавайы — Ленинградты шавар халдаашкын-биле эжеледп алыр дээн немец-фашистиг шериглериниң оралдажыышкыннарын Ленинград фронтузунуң шериглери Балтий флодунуң болгаш маадырлыг хоорайның чурттакчыларының дем каттыштырган деткимчези-биле сый шапкан болгаш гитлержилерни хоорайның эжинге доктаадыпкан. Ынчалзажок Ленинградтың курган чер-биле харылзаазын дайзын үзе кирип, хоорайны долгандыр бүзээлекен. Немец-фашистиг шериглер хоорайны шак ынчаар бүзээлепкен-даа болза, маадырлыг Ленинград кан дег бижыы-биле турупкаш, фашистиг дирге-лиишкинге удур шыдамыккай демисежип келген. Фашистиг командылал Ленинградты эжелеп алза хөй санныг танкыларны Москваже дораан чорударын планнап турган. Ынчалзажок Ленинградтың эрес-маадырлыг камгалакчылары гитлержи фашистериниң ол кара сагыштыг планын сый шапкан.

Совет Дээди Кол Командылал чери кышкы кампанияның (1941—1942 чылдарының) планын ажылдап кылдыпаан, чүгле Ленинградка, Москвага болгаш Кавказка кыжаныышкынны узуткаарын эвес, харын-даа стратегтиг инициативаны дайзындан хунаап алырының чугулазын онзалап айыткан. Барыын талакы угланыышкынга кол күжениишкиннерни мөөңнээрин, Москва чанынга шиитпирлиг удур шавар халдаашкынны белеткээрин Дээди Кол Командылал чери ол планга база тодаргайлап айыткан.

Тихвин чанынга ынчаарда тургустунган байдал Совет командылал чериниң Кол штабтың ажылдакчыларын база шыңгыы дүвүредип турган. Ол хоорай дайзынның холунга кирген соонда 7-ги армияның тылынче фашистер мурнуу чүктен чаза таварын киреринин айылы тургустунуп келген. Финн шериглериниң шавар халдаашкынын 7-ги армия Свирь деп хемге доктаадыпкан. Ынчаарга немец-фашистиг шериглер ак финнериниң шериглери-биле ынчан каттышкан болза, Ленинградтың бүзээлээшкини ийи дакпыр күштелир турган ийик.

1941 чылдың декабрь 17-де Волхов фронтузун организастап тургускан. Ол фронтуның шериглери 1942 чаа чыл үнгүже чедир совет девискээринин кезиин фашистерден арыглаан болгаш гитлержилериниң «Соңгу чүк» дээр армиялар бөлүүнүң күжүн кошкадыр, чугула техниишти бодунга быжыглап алыр аргалыг болган. Ынчаарга ол чугула текпииш болган Ладога хөлду дамчыштыр Ленинградты бистиң бүгү чуртувус аъш-чем, одаар үүл, эм аймаа болгаш боо-чепсек-биле хандырып шыдаан болгай. А Соңгу болгаш Мурнуу чүкке совет шериглериниң удур согуушкуннарынга фашистиг шериглер таваржып турда, Дээди Кол Командылал чери Москва чанынга Кызыл Шериг-ниң күчүлүг удур шавар халдаашкынын белеткээш, алдарлыы-биле боттандырган.

Дээди Кол Командылал Москва чоогунун угланыышкынынга курлавырны кедергей хереглеп түрза-даа, Ленинград фронтузунче ийи армияны ынчаарда немей чорудуп берген. Совет шериглер 1942 чылдың январының эгезинде Ленинград чоогунга шавар халдаашкынче шилчээнвер. Ынчалзажок ол шавар халдаашкын чедиишкин чок болган. Бүгү кыштың болгаш частың дургузунда Ленинград фронтузунуң шериглери бүзээлээшкининиң иштинден, а Волхов фронтузунуң шериглери — даштындан дайзынга согуушкуннарны таварыштырбышаан, Ленинградтың бүзээлээшкинин база шаварын, ооң соонда ийи фронтуның шериглери Любаньның районунга каттыжарын оралдажып келген. Ындыг болза-даа ол соруага ынчаарда чедип алдынмаан. Чүге дээрге хөй санныг участоктарга кадыг-дошкун тулчуушкуннарны амыр-соксаал чокка чорудуп келген Кызыл Шериниң күжү болгаш арталары шиитпирлиг шавар халдаашкынны кылырынга ынчаарда четпес турган.

Бүзээлээшкинден Ленинградты дүргеп хостаар дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ап оруктан кайгамчык улуг күжениишкиннерин бистиң чонувус, хамыктын мурнунда ленинградчылар кончуг эки билир. Революцияның кавайы фашистиг бүзээлээшкинден хостаар хүн ырак эвес дээрзинте олар быжыы-биле бүзүрен келгеннер.

Улуг Ленинниң өндүр-чаагай адын эдилээн хоорай бодунун тургустунган хүнүнден эгелээш даштыкы эжелекчиниң буду базын көрбээн хоорай кижи төрелгетениң төөгүзүнде кажан кезээде өстүп көрбээн шыдамыккай чорук-биле маадырлыг демисеелди, ханныг фашизмге удур ыдыктыг дайынны үргүлчүлеп турган. Фронт болгаш тыл Ленинградка сырый каттышкан турган. Ленинградчы бүрүзү фронтуның дайынчызы болган. Ленинградтың камгалалы болгаш камгалакчылары гитлержи дивизияларны хүл далган кылдыр чылча шаап турган.

Немец-фашистиг шериглерни Сталинград чанынга чылча шапканының болгаш советтерман фронтуның мурнуу чүк угланыышкынынга Кызыл Шериниң чедиишкинниг шавар халдаашкынының түңнелинде Ленинградты бүзээлээшкинден хостаар арга тургустунган. Ындыг болза-даа немец-фашистиг командылал Ленинград чоогунга дыка улуг күштү: 18-ки немец армияның 25 дивизияларын, финн армиянын тудуп турган.

Ленинградтың бүзээлээшкинин буза шаварының «Искра» деп аттыг планын Совет Дээди Кол Командылал чери бодылаан. Ленинград болгаш Волхов фронтуларының дем каттыштырган күжениишкиннери-биле Шлиссельбург-Синявинск эстээнге немец-фашистиг шериглериниң бөлүүн чылча таварын, Ленинградтың бүзээлээшкинин узуткаарын, чурттун төп районнар-биле хоорайның күргаг чер харылзаазын катап тургузарын ол планда тодаргай айыткан.

Ленинград болгаш Волхов фронтуларының шериглериниң күүчүлүг шавар халдаашкынынга 1943 чылдың январь 12-де эгелээн. Чеди хүннериниң дургузунда үргүлчүлээн кадыг-дошкун тулчуушкуннарның сөөлүнде ийи фронтуларның шериглери каттыжа бөрген. Бүзээлээшкинин буза шапкан дугайында дыңнадыгны кайгамчык улуг өөрүшкүүн-биле уткаан бис. «Ленинград кан дег бүзээлээшкинде киргеп ол бүзээлээшкинин буза шавар күш орустарда чок» деп гитлержи командылал үр үениң дургузунда бүгү делегейге чулчуруп келген. Ынчалзажок гитлержи генералдар часкан болгаш маадырлыг совет шериглер фашистиг бүзээлээшкинин буза шапкан, Ленинградты дайзынның кыжаныышкынындан хостаан.

Бүзээлээшкинин буза шапкан чорук күргаг чер дамчыштыр бүгү чурт-биле Ленинградтың дорт харылзаазын хандырган. Удаваанда Ладога хөлдүн мурнуу эриин дургаар демир-орук шугумун кылган болгаш аъш-чемни, дериг-херекселди, одаар үүлдү болгаш өске-даа материалдарны демир орук-биле Ленинградче сөөртүп эгелээн. Өлүм-чидимниң болгаш аш-чуттун коргунчуг кара хүннери кажан-даа дедир зөлбес кылдыр эрте берген.

«Искраның» планын чедиишкиниг боттандырган түңнелинде Ленинград дээш тулчуушкунга үндезин эргилде болган. Стратегтиг болгаш тактиктиг инициатива бистиң шериглериниң холунга бүрүн кирген. Күргаг чер оруун дамчыштыр Ленинград-биле харылзааны катап тургускаш, Ленинград болгаш Волхов фронтучуларының аразынга үргүлчүнүң дем каттыштырылгалын хөндырган түңнелинде бистиң шериглеривистиң күжү база дайынчы күчүзү хүн бүрүде улгадып келген. Ынчангаш Ленинград чанынга немец-фашистиг эжелекчилерни бүрүн чылча шавар белеткелди чорударынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Немец-фашистиг эжелекчилерден бүгү совет черни бүрүн хостаар талазы-биле күчүлүг тулчуушкуннарның планын Дээди Кол Командылал чери чогаатпышаан, 1944 чылдың эгезинде шавар халдаашкынны Ленинградтың болгаш Новгородтың чанынга эгелээрни шиитпирлээн.

Ийи чартык чылдың дургузунда гитлержилер Ленинградтың чоогунга күштүг камгалалды тургусканын болгаш хөй санныг шериглерни, боочепсекти мөөңнээнин Совет Командылал дайынчы планнарны чогаадырда база боттандырарда, шынгыы барымдаалан көрген. «Соңгу чүк» дээр немец-фашистиг армияның болүү бодунун составынга 741 мүн солдаттарлыг болгаш офицерлериг, 10070 үгер-бооларлыг болгаш минометтарлыг, 385 танкыларлыг, 370 дайынчы самолёттарлыг турган.

Ленинград чоогунга гитлержи шериглерни чылча шаварын боттандырган совет фронтучуларының составынга 1241 мүн солдаттар болгаш офицерлер, 21600 үгер-бооларлыг болгаш минометтар, 1475 танкылар, 1500 самолёттар бар турган.

Ленинград болгаш Новгород чанынга совет шериглериниң күчүлүг шавар халдаашкынын 1944 чылдың январының ортан үеинде эгелээрни планда айыткан турган. Бо план алдарлыы-биле күүсеттингеп. Ленинниң хоорайын хостаар болгаш немец-фашистиг эжелекчилерни Ленинград областан үндүр сывырар талазы-биле дайынчы чорудулгалар февральның төөрүүнче чедир доозулган. 1944 чылдың январьның 27-де диниврен үнген артиллерияның салюзу Ленинградтың бүзээлээшкини бүрүү-биле узуткаттынганын бүгү делегейге чарлап дыңнаткан. Совет шериглер Невадың эринден Нарваның эринче бурунгаарлап чорупкан.

Ленинградтың бүзээлээшкининиң үеинде бистиң чонувус кайгамчык хөй өлүмчидимге, материалдыг когаралга таварышкан. Ындыг болаа-даа совет улустуң, хамыктың мурнуда ленинградчыларның шыдамыккай болгаш чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруунун ачызында делегей эртивезин. Октябрь революциязының кавайын фашистиг күлданыышкыдан камгалап алган.

БҮГҮ УЛУСТУҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Кадыг-дошкун тулчуушкуннарның соонда, 1944 чылдың январь 27-де, совет шериглер революцияның кавайы — Ленинград хоорайны фашистиг эжелекчилериниң бүзээлелининден бүрүү-биле хостаан. Ол алдарлыг тулчуушкуннарга бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хайы-даа булуңнарындан барган, кандыг-даа аймак-сөөк кижилер киржип, боттарының эрес-маадырлыг чоруун көргүзүп, ниити тиилелгени хандырганын бөгүн — Ленинградты бүзээлелден хостаанындан бээр 30 чыл болганының оюн таварыштыр демдеглеп турган.

Ленинградты хостаарынга киришкен дайынчыларның аразынга бистиң Тыва АССР-ден И. Ф. Рузайкин, С. Н. Шелкова, И. А. Свинин (Кызыл хоорай), В. А. Черкас (Барыын-Хемчик), Н. И. Рузанов, П. Т. Лышнов, Е. М. Бухтуев, М. Н. Савушкин, М. С. Щербаков, М. Т. Барахтаев, Е. М. Гуляев (Таңды), Н. А. Беспалов, А. М. Столяров, П. М. Хомутов (Бии-Хем) болгаш өскелериниң-даа маадырлыг тулушкынын бис сеткил ханыышкынын-биле демдеглеп, хоочун дайынчыларның эрес-дидим эрткен оруун магадап, дөзеп, салгаар дээш орадажып чоруур бис.

С. ТРАПЕЗНИКОВ,
улуг лейтенант.

УТТУНДУРБАС 900 ХҮН

Дайзының барык 900 хонук үргүлчүлээп бүзээлээшкинин бүрүү-биле узуткаан дугайын артиллериниң динмиттиг даштаашкынының салюзу 1944 чылдың январының кышкы соок кежээлинде медээлепкен.

Оон бээр ам үжен чылдар эрткен. Ленинградчыларның эрес-маадырлыг чоруун чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын-даа бүгү делегейде магадап турар. Киров заводунуң ажылчыннары бүзээлээшкининиң кадыг-берге хүннеринде бүгү ленинградчыларга мынча деп бижээн: «Өлүмден бис эвес, а бистен өлүм көргар». Заводтуң коллективи аныяк ажылчын Анна Ковалеваны «Бистиң маадырывыс» деп чоргаарал-биле адап турган. Үр болгавда частыр бомбаларны илередиг, узуткаар талазы-биле эки тура командазынга Анна бижидип алгаш, маадырлыы-биле ажылдаан: дөртен ажыг бомбаларны ол илередип, узуткаан. Дөртен ажыг катап өлүмнүң кыдынга ол баргаш, эрес-маадырлыы-биле тиилеп үнген. Анна ам инженер боон ажылдап турар.

Ленинградтың чеди мүн ажыг комсомолчулары бажыннарны кезип, аарыг, кырган болгаш балыглаңган улустарга чаагай дузаламчыны чедирип, хөй мүн кижиниң амы-тынын камгалап алганнар. Комсомолчу Вера Щекина бүзээлээшкин үеинде онза эрестиг ажылдап, өскүс 49 бичин урулларның амы-тынын ап, яслиларге болгаш садтарга чедирген. Оларның чедизи боттарының аттарын болгаш фамилияларын безин билбес болган. Вера Щекина оларга бодунуң фамилиязын берген.

Одаар үүл төөп, байдал бергедей бээрге, ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтери үрелген эрги бажыңнарны болгаш өске-даа ыяш тудугларны чыып, оларны одалгага ажыглаар талазы-биле кайгамчык улуг ажылдарны кылган. Столоваяларга болгаш улуг бажыңнарга изиг сүтну организастаан чорук немец-фашистиг бүзээлээшкинниң берге чылдарында ленинградчыларга дыка ажыктыг болган.

Суук одаар үүл төөген соонда Ленинградтың электростанциялары ажылдавайн турупкан. Ынчаарга хоорайга хөмүр-даштың элээн курлавыры бар болганын барымдаалаш, эрги котелдарны катап ажыглавышаан, электростанцияларны ажылдадып турган. ССРЭ-ниң Камгалалдың Күрүне Комитединиң шиитпирин өзугаар Ладога хөлдүн дүвү-биле нефть дамчыдар хоолайны 1942 чылдың чайынында туткаш, ажыглалга киргеп. А ол-ла чылдың күзүнүнде Волховтуң гидроэлектростанциязының чырыын Ленинградка база берип эгелээн.

Төрээн чурт Ленинградты болгаш ленинградчыларны кажан-даа утпас - дээрзин маадырлыг хоорайның камгалакчылары болгаш чурттакчылары кончуг эки билип турган. «Бергелерни канчап-даа тургаш, шыдажып эртер! Дайзынны чылча шавар, ооң бүзээлээшкинин дүргеп узуткаар!» деп лозуңнуң адаа-биле ленинградчы бүрүзү демисежип келген.

Чайгы үеде Ладога хөлдүн төөн талакы эринче далганның, кургаткан эттиг болгаш кургаг сүттүң элээн курлавырларын мөөңнээн. Кажан хөлдүн суу донуп, орук ажыттына бээрге, аъш-чемни Ленинградче сөөртүүн организастаан, а Ленинградтан аарыг, балыг кижилерни, бичин урулларны — ниитизи-биле 550 мүн кижини өске хоорайларже чоруткан.

Сталинградка болгаш Кавказка, Курск чанынга болгаш Днепрге улуг тиилелгелериниң соон дарый маадырлыг Кызыл Шериг немец-фашистиг эжелекчилерни Ленинград чанынга чылча шапкан болгаш Ленинниң хоорайын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының кавайын дайзының бүзээлээшкининден бүрүн хостаан.

Елена ДОРОШИНСКАЯ.

ПИСКАРЕВ ЧЕВЭЭНДЕ

Ленинградта Пискарев чевээнде 470 мүн ленинградчыларны орнукшуткан. Ленинград дээш демисежип турган совет кижилериниң чижеглээр чүве чок эрес-маадырлыг чоруунуң дугайын ийиги павильоннуң үүлдери тодаргай херечилеп турар. Маадырлыг комсомолчулар Виктор Ивановтун, Никита Гусактың, Тумир Сулимановтун, Ханип Шамуковтун, Мурат Хамикоевтиң өттүр аттырган комсомол билеттеринде ол маадырларның кызыл ханы синнигип калган.

Ленинниң хоорайын бистиң социалистиг ынак Төрээн чуртувустуң хөй националдарының оолдар,кыстары эрес-маадырлыы-биле камгалап турган. Павильоннуң чанында делгем шел чаттыла берген чыдар. Оон төвүнде — Мөңге от хып чыдар. Ленинградтың Марс шөлүнге кывыскан чалбыышты ацаа эккелгеш, ол отту кывыскан. Революция дээш амы-тынын берген демисеелдерни Марс шөлүнде орнукшуткан.

А шөлдүң чоогунда хүлер дүрзү—Төрээн чуртту алдаржыткан хүлер дүрзү-хевир өндүр-чаагай кылдыр бедий берген турар. Төрээн чурт бодунуң оолдар, кыстарынын эрес-маадырлыг чоруунга чоргаарланып, ол маадырларны салгаарын амгы оолдар, кыстарынга чагып турар.

Төрээн чурттуң ол тураскаалының баарынга дириг лечектерни кыжын-даа, чайындаа үзүктелиишкин чокка эккен салып турар.

Пискарев чевээнге чеде бээрге кижиниң түрээ шимирт дээр. Ол чевег болза маадырларның чүгле тураскаалы эвес, а тайбының камгалаарынче, чаа дайынны кажан кезээде болдурбазынче чалбыыштыг кыйгырыг бооп турар.

Пискарев чевээнге пионерлериниң чыскаалын бөгүн эртирип, Ленинчи комсомолдуң билеттерин ВЛКСМ кежигүнүнге чаа киргеп оолдар, кыстарга тыпсып турар. Ленинград дээш тулчуушкуннарның хоочун киржикчилери аңаа база ужуражып турар. Чевегге чүгле 1973 чылда бешин ийи миллион кижи кээп чораан.

«Мээн ада-нем Ленинград бүзээлээшкининге өлгеннер. Ынчан 7 харлыг турган мен. Оон бээр караам чажы кепээн... Ленинград баар дээн таныштарым дамчыштыр дириг чечектерни үргүлүү чорудуп турар мен» деп, Лидия Подошевко Карагандадан бижээн.

Герман Демократтыг Республикадан келген аалчылар Тельманның маадырлыг овурхевириниң тураскаалын чевегде музейге белек кылдыр берген. 1933 чылда Германияның Лейпциг хоорайынга болган суд чорудулгазынга Димитровтуң чалбыыштыг чугаазын бижээн пластинканы Болгариядан келген оолдар, кыстар база музейге белек кылдыр сонуургаан.

Бир хөөрүүн чанынга келген хереезен кижиниң караазын чажы токтуп турган. Ол дээрге, Ленинградка төрүттүнгеш, аваа өскен Мария Дубарева деп кижи-дир. Бүзээлээшкининиң кадыг-дошкун 900 хүннерин болгаш дүннерин ол шыдажып эрткен. Мария Дубарева фабрикага ынчаарда ажылдавышаан, фронтуның чагыглаарын эрестиг күүсеп турган.

— Мээн өөмнүң дээн Киров заводунга ажылдап тургаш бодунуң дайынчы олудунга маадырлыы-биле өлген. Ону мында орнукшуткан бис — деп, ол чугаалады.

Автоном НЕПОМНЯЩИЙ.
Ленинград камгалалының киржикчиси.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ОРУУ-БИЛЕ БИСКЕ КЭЭП ТУРГАН ХЛЕБ

...Василий Иванович Сердюк маны даштан кылган адагаштарда айыткан километрни эртпишаан, бодунуң аныяк-чалыы үезин сактып кээр... Ленинградтың бүзээлээшкинге турган үеинде кижи бүрүзүнге чүгле 125 грамм хлебти бээр турган... Амыдыралдың оруу деп адап турган орук-биле хлеб сөөрткен будун-чартык тоннаның машиназынга чамдыкта чүгле 200 килограммны чүүрер — үгер-боо октарының, бомбаларның частыышкынындан ойлуп, чаштагылаан хараалчыгайлар чап-чаа-ла дошталып, доңган болганындан оон аар чүүктү үгбас болгулаар. Ынчан эжин ажык кабинаже салгыннап кирип чоруур хат үгер-боо огунуң бузундуларындан дора эвес айыылдыг турган. Ол чолаачыга болгаш машинаның кырында чүдүрген хлебти манаан чус-чүс кижилерге-даа база-ла өлүм-чидимни чедирип болур айыылдыг. Хлеб — оларның амы-тынын алыр кара чаңгыс чүүл болгай.

Бир тонна хлебти сөөртүп чедиргенде-ле машинаның хааржаанда бир сылдысты чуруур. Ол дээрге танкыны узуткаан санында-ла үгер-боога чураан» сылдыс-биле дөмей турган. В. И. Сердюктуң машиназынга он бир ындыг сылдыс турган.

Амгы үеде доштуг оруктуң ынчан эрткен чери-биле кожа орук-биле Василий Ивановичиниң оглу — Анатолий Сердюк чоруп турар. Анатолий адазының профессиязын шилип алган, ооң машиназының ыйыында база-ла «Хлеб» деп бижип каан.

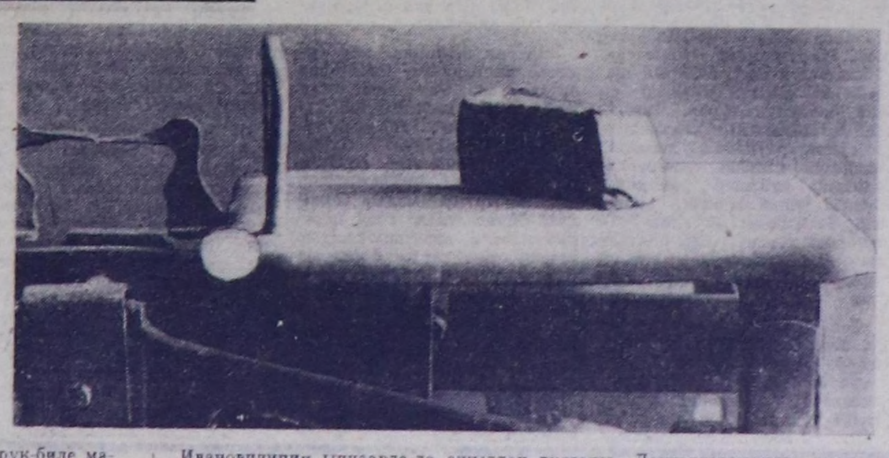

ЧУРУКТАРДА: солагай талазындан өң талазынче — доштуг орук-биле машиналар ынчаар чоруп турган. Эң-не берге оруктап кээп турган 125 грамм, эң-не үнелиг хлеб ол-дур. Сердюк адашкылар. Анатолий амгы үеде Василий Ивановичиниң ынчаарда-ла ажылдап турганы Ленторгтранстың чүүк автотранспорт бүдүрүлге чөринде чолаачылап ажылдап турар.

Ю. БЕЛИНСКИЙ биле О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

Калмык АССР-ге болгаш Коми АССР-ге Улустарның найыралы орденни тывыскаы

ЭЛИСТА. (СЭТА). Ол республиканың тугунда Ленин болгаш Октябрь Революциязының орденнери-биле кожа Улустарның найыралы орден көстүп келген. Совет улустарның найыралын, кады ажылдажылгазын быжыглаарыга республиканың ажылчы чоннарының улуг ачы-хавыяазы, экономиктиг, социал-политиктиг, культурлуг тургузуушкунга улуг чедиишкиннери дээш база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга холбаштыр ол бедик шаннадлы Калмык АССР-ге тывыскан.

Шаннал тыпсырынга холбашкан байырлыг хуралды Калмык АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Э. А. Сангаев** ажыткан.

Чыылганнар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр чаңгыс үн-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынын оралакчызы **З. Н. Нуриевке** сөс берген. Ол СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың болгаш партия Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден Төрээн чуртуң бедик шаннадлы дээш Совет Калмыкияның бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедирген.

Октябрь мурнунда калмыктарның ядыы-түрүкү, көшкүн амыдыралдыг, үжүк-бижии чок, бүдүүлүк чоорааның чугаалаан, З. Н. Нуриев бөгүнгү Калмыкияның Совет Эвилелиниң улустарының найыралдыг өг-бүлезинде аас-кежиктиг амыдыралын демдеглээн. Амгы үеде республиканың заводтары, фабрикалары машиналарны болгаш демирбетон конструкцияларны, идик-хепти, аш-чемни кылып үндүрүп турар. Көдээ ажыл-агый экономиканың бедик хөгжүлделиг адыры апарган.

Калмык улустың культуразы база улам чечектелген.

З. Н. Нуриев көдээ ажылагыйның материал-техниктиг суурын быжыглаар талазы-биле партиянын ажылдап кылганы комплекстиг системазын боттандырганының ачызында республиканың болгаш бүгү чүрттүн-даа колхозтары, совхозтары ол хире улуг чедиишкинниг болганын демдеглээн.

Партия бодунуң күжениннинкинин чаа сорулгаларны шиитпирлээринче, экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң перспективтиг айтырыгларынче мөөннеп турар. • СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев декабрь (1973 ч) Пленумунга болдунуң чугаазында чүрттүн улус ажылагыйын болгаш улустың чаагай чоруун улам бедидериниң оруктарының болгаш аргаларының дугайында принципиалдыг айтырыгларны көдүрген.

З. Н. Нуриев социалистиг чарыштыг эң таарымчалыг организастаарының чугулазын демдеглээш, совет кижилериниң күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүнүң дугайын чугаалаан. Беш чылдың дөртү чылының даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседири, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары бистин улустың амыдырал деннелин улам бедидери-биле чергелештир интернационалчы улуг ужур-дузалыг болур. Ол социализмнин хаара тудукчу күжүн улгаттырар, Советтер чүрттүнүң делегейге ат-алдарын улам бедидеринге идигни кылыр.

З. Н. Нуриев чыылганнар динмиттиг адыш часкап турда, Калмык АССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаннаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, республиканың тугунга ол бедик шаннадлы кадаан.

СЭКП-ниң Калмык обкомунуң бирги секретары **Б. Б. Городовиков** харыы сөс алгаш, партияның Ленинчи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка бедик шаннал дээш изиг өөрүп четтириишкинни илереткен.

Республиканың партия организациязы, ажылчы чоннары беш чылдың дөртү чылында социалистиг чарыштың тугун улам бедик көдүрер, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү күүсүн салыр деп, ол чугаалаан.

Монтажник-ажылчын **Н. И. Болдырев**, «Степной» совхозтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **И. И. Литвинов**, Эштикр мал ажылының калмык эртем-шинчилел институдунуң директору **М. Б. Нармаев**, Калмык күруне университединиң студентизи **И. Б. Лиджи-Гаряева** олар байырлыг хуралга түве чугаалаан. Калмык АССР-ниң ажылчы чоннары боттарының бүгү күжүн, билиг-мергежилин бистиң Төрээн чүрттүн чаагай чоруунга бээринге быжыг бүзүрелин илереткеннер.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алганнар.

* * *

СЫКТЫВКАР. (СЭТА). Тайга-сынның Коми республиказында база-ла өөрүшкүлүг байырлал. Оон тугунда Ленин ордени болган Октябрь Революциязының ордени-биле чергелештир Улустарның найыралы орденни кадаан. Коми АССР-ниң ажылчы чоннарының совет улустың акы-дуңма өзүзүнүң найыралын база кады ажылдажылгазын быжыглаарыга улуг ачы-хавыяазы дээш, экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннери дээш, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылын демдеглээри-биле автономнуг республикага ол бедик шаннадлы тывыскан.

Партияның Коми область комитединиң болгаш автономнуг республиканың Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралын Коми АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **З. В. Панев** ажыткан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Политбюро составын СЭКП ТК-ныың Чингине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр динмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүндүлүг президиумга соңгаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Н. А. Тихонов** чыылганнарга байыр чедирип, түве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң мурнундан ол республиканың ажылчы чоннарынга чазактың бедик шаннадлы дээш байыр чедирип, СЭКП-ниң төөгүлүг XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн. Республикаларга шаннаддар тыпсыры бүгү улустарның чаңгыс эвилиниң болгаш оларның СЭКП-ни долгандыр сырый каттыжышкынының чайынаанчак көргүзүү, ленинчи национал политиканың тиилелгези болурун оратор демдеглээн.

Кадыг-дошкун агаар-бойдустуг тайга-сын болгаш Тундрада амгы үениң социалистиг хоорайлары, ажылчынар суурлары, будуулгалар черлери болгаш совхозтар тургустунган. Хөмүр-даш, нефть, ыяш болгаш ыяш болбаазырадып чазаар, целлюлоза-саазын кылыр болгаш өскедаа үлетпүр адырлары тывылган. Коми АССР-ниң үлетпүрүнүң кылган продукциязын Совет Эвилелиниң дыка хөй областарынче, крайларынче, республикаларынче чорудуп, даштыкыже-даа үндүрүп турар апарган Республикада бедик хөгжүлделиг үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйның механизастаттынган бүдүрүлгезин тургускан.

Совет кижилер Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чораан, шаанда шуут уттундурган, соок оранны чылыдып, хөгжүткеш, ында амыдыралды өөрүшкүлүг болдурган деп, илеткелчи демдеглээн. Ында экономиканың хөгжүлдезин-биле чергелештир улус өөредилгези, эртем болгаш культура база чечектелип турар.

Партияның XXIV съездизиниң иштики болгаш даштыкыдаа политика талазы-биле шиитпирлерин боттандырар дээш СЭКП ТК-ныың Политбюрозунуң кылып чоруткан ажылын, Пленумга СЭКП ТК-ныың Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында үүлдерин болгаш түңнелдерни СЭКП ТК-ныың декабрь (1973 ч.) Пленуму бүрүүнүбиле үүлдүг деп көргенин илеткелчи чугаалаан.

1974 чылда СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг күүседир дээш кужениишкинни улгаттырарынче, эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, эң-не дээре шынарлыг продукцияны хөйүбиле бээри дээш социалистиг чарышты калбартырынче бүгү партияны, совет улусту СЭКП ТК кыйгырган.

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК ажылчы чоннарның санал-өөрүн чүүлдүг деп көргеш, 1974 чылда үлетпүрүүн, тудугуун, транспорттуун, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында хүлээп алган доктаалдары улуг ужур-дузалыг боп турар.

Н. А. Тихонов партияның область организациязы, Коми АССР-ниң бүгү ажылчы чоннары партияның, чазактың Кыйгырыынга болгаш доктаалдарынга харыы кылдыр бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге идегелин илереткен.

Н. А. Тихонов Коми АССР-ни шаннаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, Улустарның найыралы орденни республиканың тугунга кадаан.

СЭКП-ниң Коми обкомунуң бирги секретары **И. П. Морозов** харыы сөс ап, түве чугаалаан. Ол автономнуг республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка бедик шаннал дээш үреттиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илереткен.

Бистин республикада бүгү совет улустарның төлөөлекчилери эп-найыралдыг ажылдап турар деп, ол чугаалаан. Бистин чедиишкиннеривис Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының күжүнүң чайынаанчак көргүзүү улуг орус улустың болгаш еске-даа совет улустарының харам чок дузаламчызының түңнели боп турар.

Байырлыг хуралга түве чугаалаан ораторлар шуптузу бедик шаннал дээш партияга болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илередип, Коми АССР-ниң ажылчы чоннары беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседири дээш демиселге төлептиг салыышкының киирериниң дугайын медеглээннер.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алган.

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ ОКАЖЕ

Дыштаныр хүннерде түс-түс горькайжилер Москва вокзалынга чыглы бээр. Хоорайдан он шаа-ла километр Ока хемниң каас-чараш эриктериниче «кадыкшылдың поездизи» чоруп турар. «Хадыңчыгаш» кафениң ажылдакчылары дыштанган кижилерге самоварга изиг шайын хайындырып, шиитээн эттри быкырып бээр, буфетте амданныг, чаагай аъш-чем эмгежок болур.

Арыг-чаагай агаарга дорт-де шак иштинде хаактыг селгүүстеш, чүгүлаарга, кижиниң бүдүн чеди хонук дургузунда могаг-шылаг чок ажылдаарынга дыка дузалаар.

ЧУРУКТА: Ока хемниң эриинде хаакчыларның «десантызы».

В. ЗУФАРОВ биле В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЭЭДИ ИЙИ ОРДЕН КАДААН

Чиңгир ак-көк торгу тоннуг,
Чидиг кызыл чычыы курлуг
Аныяк Совет Тывам бөгүн
Аян кирген басхан туру.
Акы-дуңма найыралга,
Алдар-мактыг ажыл-ишке
Арыг шынчы төлептиг деп
Ада-чурту алгап туру.
Найыралдың орденин бо
Чайынналдыр надавытты.
Найысылал Кызылында
Чалатхан чон утхаан тур бис.
Назы-харың чалыы-даа бол,
Ада-чуртта эр-ле-дир сен!
Найыралдың орденинге
Аас-кежиің база четти!
Ленинчи найыралда
Совет Тывам хөрээнче кер.
Ийи дээди орденнери
Чайынналган, чайты хүн-не!
Ленинниң орденинге
Найыралдыын кожа чалааш,
— Чазаавысха четтирдим! — деп,
Совет Тывам айыткап тур.
— Акы-дуңма найыралга,
Ажыл-ишке, демиселге
Адым сыныпайн, холум соотпайн,
Ада-чуртка бараан боор мен.

Леонид ЧАДАМБА.

АРАТ ООЛ

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң хойжузу И. С. Данзурунуң ажыл-ижинге турасхаттым.

Дээрде, черде теклииштерлиг
Деңшээн, бедээн арат оол-дур.
Оран-чуртун эргикээнде,
Ооң мунмас аъды чок-тур:
Агаар чарар самолет бар,
Ак-көк хемде теплоход бар,
Автомобиль, мотоцикл
Аът, шар база шупту ооңуу.
Чедер черим ырак-тыр дээш,
Черде аная мүңчүлбас эр:
Челээш тыртхаш, ужуга бээр,
Черге баскаш, маңнай-даа бээр.
Кадарчы эр болза-даажок
Канчалдыр-даа кеттиништер,
Хам пөш ышкаш чараш апаар,
Хамык чонга көрүштүг эр.
Ооң холу ажылчын-даа,
Ооң холу дайынчы-даа,
Ооң холу бижээчи-даа,
Ооң холу ажаакчы-даа.
Кадыг иштен далдаравайн,
Хамык малды кадагалаан:
Кодан хою өссе-өссе,
Ховуларны дола берген.
Ковей түве чугаалавас,
Хөрээн соктап мактанмас эр;
Арат малчын аас-кежиин
Алгап йөрээн хомустаар эр.

С. ТАМБА.

Телевидение

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга. «Будильник». 13.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву». 14.00—«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 15.00—15.10— Чапсар. 15.10—«Делегей панорамазы». 15.45—Молдав ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 16.30—Өөнүг телекөргүзүг. «Телеграмма». Уран-чечен фильм. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүзүг. «Артлото». 19.30—Куба шулукчуларының шулуктери. 20.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Танцы залы». 20.30— Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Химик» (Воскресенск)—ЦСКА. 3-кү оюн. 21.20—21.30—Чапсар. 21.30—«Иждордан батальон». Уран-чечен фильм. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

15.00—Информастыг программа. Эш Л. И. Брежневтиң Кубаже аян-чоруунга. 16.00—Өөнүг телекөргүзүг. Концерт. 17.05— Документалдыг фильм. 17.15—«Советская Россия» солуннуң шаннадлы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. ССРЭ—Финляндия (шилиндек командалар). 2-ги оюн.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга. «Шупту түвеин биликсеп тур мен». 18.10—Телемедээлер. 18.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—«Талантылар болгаш мөгейикчилер» деп А. Островскийниң шиитинге фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

21.30—Телемедээлер. 21.40—«Чарыш оду чалбыштадын». Дамчыдылга. 22.10— «Хлорелла болгаш немелде дедин». Кыска фильм. 22.20—«Көдээде». Дамчыдылга. 22.50—«Хабаровск — Амурда хоорай». Кыска фильм.

МОСКВАДАН

23.00—24.00 — «Ye». Эш Л. И. Брежневтиң Кубаже аян-чоруунга хамаарыштыр информастыг программа.

КЫЗЫЛ: 1974 чылдың программазы

Беш чылдың эрткен үш чылдарында республика нарыыслалының хөй адырлыг ажыл-агыйы планыг ойаалдаларны чедиишкиниг күүсеткен. Эрткен үш чылдарда үлетпүр продукциязының хемчээли 28,8 хуу улгаткан. Планнаанындан ол 1,8 хуу хөй болганы ол.

1973 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжына киришкеш, Кызылдың үлетпүрүнүң, тудуунуң, транспортунуң, көдээ ажыл-агыйның, амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары шалыпчы өзүбиле ажылдаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ныың Чингине секретары Л. И. Брежневтиң ук Пленумга чугаазынга база улус ажылагый ажылдакчыларының бүгү адырларының ажылдакчыларының тодарадыкчы чылдың планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ныың, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ныың доктаалдарынга дүүштүр республика найысылалының улус ажылагыйын хөгжүдүрүнүң күрүне планын болгаш бюджетти хоорай Советниң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга бадылаан.

Ийи черге чагыртып турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң продукциязын сайтарарының хемчээли 9508 муң рубль болур, азы мурнундагы чылдан 3,2 хуу улгадыр. Электроэнергия, хөмүр-даш, демир-бетон кылыглар, тудуг туйбузу, тудуг ыяжы, чоннуң хереглел барааннары болгаш аъш-чем продуктулары чергелиг үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери дыка улгадыр. Беш чылдың тодарадыкчы чылының кол лозунгу — эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрери, питилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери — кызылчыларның ажылижиниң кол угланыышкыны болур дээрзин сессия онзалап демдеглээн.

1974 чылда 30 миллион ажыг рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирерин планда көрген. Кызылдың электростанциязының дөртү эолчээн чылыг дамчыдылга шугумун, далган комбинадының бирги эолчээн ажыглалга киирер. Тудуу эгелээн бүдүрүлге болгаш социал-культура ужур-дузалыг объектилерин тударын үргүлчүлээр. Чер-чер шаннаддар тыпсыры бүгү улустарның чаңгыс эвиниң болгаш оларның СЭКП-ни долгандыр сырый каттыжышкынының чайынаанчак көргүзүү, ленинчи национал политиканың тиилелгези болурун оратор демдеглээн.

Кадыг-дошкун агаар-бойдустуг тайга-сын болгаш Тундрада амгы үениң социалистиг хоорайлары, ажылчынар суурлары, будуулгалар черлери болгаш совхозтар тургустунган. Хөмүр-даш, нефть, ыяш болгаш ыяш болбаазырадып чазаар, целлюлоза-саазын кылыр болгаш өскедаа үлетпүр адырлары тывылган. Коми АССР-ниң үлетпүрүнүң кылган продукциязын Совет Эвилелиниң дыка хөй областарынче, крайларынче, республикаларынче чорудуп, даштыкыже-даа үндүрүп турар апарган Республикада бедик хөгжүлделиг үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйның механизастаттынган бүдүрүлгезин тургускан.

Совет кижилер Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чораан, шаанда шуут уттундурган, соок оранны чылыдып, хөгжүткеш, ында амыдыралды өөрүшкүлүг болдурган деп, илеткелчи демдеглээн. Ында экономиканың хөгжүлдезин-биле чергелештир улус өөредилгези, эртем болгаш культура база чечектелип турар.

Партияның XXIV съездизиниң иштики болгаш даштыкыдаа политика талазы-биле шиитпирлерин боттандырар дээш СЭКП ТК-ныың Политбюрозунуң кылып чоруткан ажылын, Пленумга СЭКП ТК-ныың Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында үүлдерин болгаш түңнелдерни СЭКП ТК-ныың декабрь (1973 ч.) Пленуму бүрүүнүбиле үүлдүг деп көргенин илеткелчи чугаалаан.

1974 чылда СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг күүседир дээш кужениишкинни улгаттырарынче, эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, эң-не дээре шынарлыг продукцияны хөйүбиле бээри дээш социалистиг чарышты калбартырынче бүгү партияны, совет улусту СЭКП ТК кыйгырган.

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС Советтериниң болгаш ведомстволарның күсели-биле 47 муң дөрбелчин метр чүрттүлгө шөлүн ажыглалга киирерин планнаан.

Кызыл хоорай Советниң ажыл-агыйлары күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарын база дыка улгаттырар. 1560 тонна тараанны, 2440 тонна эттти, 960 тонна сүттү, 63 тонна дүктү, 12 млн. 240 муң чуурганы күрүнеге садар ужурлуг.

Найысылалды чаагайжыдар, ногаанчыдар, инженержи дериг-херектелдерни улам сайырааңгайжыдар талазы-биле кызылчыларның мурнунда улуг сорулгалар тургустунган.

ЭМНЕРНИ ШЫН АЖЫГЛААР

Айтырыңар, харыылап берээл

Сыкыртыр эмнерни анаа хораазы кандыгыл? Эмнерни канчаар ажыглаарыл? Солун дамчыштыр харыылап бээрин дилээн, ындыг айтырыгларны Бай-Тайгадан А. Иргит, өске-даа эштер редакцияга бижээн. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Доржу Кок-оолович КУУЛАРНЫҢ дончу тайылбырын мында парладывыс.

Эртем-техниканың амгы сайыралынын үе-чадазында медицина эртеминиң соолгу үеде чедиишкиннери кижилерге ажыктыг болурундан аңгыда, ону билдилиг ажыглаваанындан чамдыкта таарымча чок үржуктарны болдура берип болур. Тодаргайлаарга, соолгу үеде тускай «эм аарыы», эмге таарышпас, аарыгларның тывылдырыкчылары эмге «чаңчыгар», эм дээшкин чок апаар чүүлдер хаая эвес таварыып турар. Эмни кажан, канчаар, кандыг хемчээлдиг ажыглаарын сагывас чоруктардан ындыг чүүлдер тыптын кээрин хайгааралдар бадыткаан.

Чаңгыс аарыгны эмнээринге хөй, ямзы-бүрү эмнерни ажыглаар, азы бичин түве болургала, күштүг эмнер ижер, кижи бүрүзүнүң сүмеаин дыңнаар чоруктар бар. Оон уламындан харын-даа чамдыкта хоранна-ныышкыннар безин болу бээр.

Бо талазы-биле кижилерге түңү сүмелеп болурул?

Амгы үеде бүгү делегейде 30 муң хире аттыг 4 муң ажыг эм аймаа бар. Ындыг хөй эмнерни ажыглаары дөмей эвес, а эм бүрүзүнүң дээштин база-ла ол хире хөй ямзы болур. Кижилерниң кадыынга, назынны уаадырынга ол эмнер улуг дузаны чедирип турары балдыгыр. Ынчалзажок соолгу чылларда бүгү-ле эм аймаандан, чижээ ханның тургузуун, баарны, кара-бүүректерни бакыырадып үрээр 5 түс хире эмнер барылараан.

Таарымчалыг эвес үржуктарны антибиотиктер дээр стрептомицин, пенициллин, тетрамицин, тетрациклин, бициллин; сульфаниламидтиг—стрептоцид, норсульфазол, сульфадимезин, гормонлар-преднизолон, кортизон, дээш оске-даа эмнер тывылдырып турар. Олар хамаав чок, кижи бүрүзүнүң билири—аспирин, цитрамон, чөдүл эмнерги, баш аараанда ижер эмнер безин багай үржуктарны болдуруп турар.

Эмнерниң ол бүгү багай үржуктары мындыг үш үүлдеи: аарыг кижиниң мага-бодундан, эмчиден болгаш эмден хамаарылгалыын билир ужурлуг биис. Үүе дээрге, эмчи эмнин дээштинин, ону канчаар ижерин, хемчээлин, хуусаазын аарыг кижите баш бурунгаар чугаалап, багай үржуктарны болдурбазын анаа сүмелеп болур. Ол ышкаш эмни бүдүрүп турар черлер баа кичээнгейлиг болуру албан.

Эмчиниң сүмезин эдерип, эмни шын ажыглаг тураажок, кижилериниң мага-боду дөмей эвес, ямзы-бүрү шыныарлыг болганда, багай үржуктар үнүп турар. Оон үржуундан кижи болгаш эм талазын үргүлчү өөренип, анаа кичээнгейлиг болуру чугула.

Маңаа холбаштыр чамдык чижектерни айтып болур. Ямзы-бүрү дегдириишкиннерге, чамдык халдавырлыг аарыгларга пенициллин, стрептомицин ышкаш антибиотиктер чаа-ла тыптын, ажыглаттынын турар үеэнде тергиин дээштиг, халдавырлыг аарыгларны, ямзы-бүрү дегдириишкиннериниң бажын билир турган. Бичин түве болургала «күштүг эмден сыкыртыптар» деп, улустың чугаалажыр апарганы таварылга эвес.

Сеолгу үеде чамдык халдавырлыг аарыгларны тывылдырыкчылары бо эмнерге удур «демисежин билир», оларга «чаңчыга бергеи» хевирлиг, аарыгны улам күштелдириптер чаа шынарлыг апарган. Оон-биле чергелештир пенициллин, стрептомицин дээш оске-даа антибиотиктерни эм кылдыр ажыглаан соонда, кижиниң мага-бодунга бо эмнерни күш чок кылдыр хуулдуруптар азы ындыг эмнерни хүлээп албас кылдыр оскертиптер тускай үүлдер тургустуна бээр.

Эмни канчаар ажыглаарынын чурумнарын сагыаска чүгле багай эвес, а харын-даа кадыкка хоралыг үүлдер безин болдунуп турар. Чижээ, хан базыышкынын чавызадыр резерпин, раунатин, дибазол, магнезия ышкаш эмнерни чамдык кижилер эмчиниң сүмези чокка ишкеш, ханыың базыышкынын эмин эртпир чавызадыптар азы доктаамал эвес, өрүзээр, кудулаар апаар чоруктар болдуруп келир.

Оон ыдай чем ишкен соонда ижер эмни чем мурнунда ижер, чөдүлү күштелдирип, чарааны үндүр чөдүрериге ажыктыг эмнерни, курраг, күштүг, хаккылаш, чөдүл үеэнде ижип, чөдүлү улам күштелдирер, чамдык ижинпөйүндүүң бачым, ондактыг аарыгларының үеэнде, оларны эмневес, а анаа-ла аарыын намдадыр эмнер ижер, оон уламындан, аарыгны шын биэин алырынга эмчини будаар, аарыгны билдиртпейн узамдыктырар, саатты хереөженнер чамдык эмнерни хамаан чок ажыглаанындан тудуу уруглар божуур, чүректи дүргедедир эмнерниң орнунга оожургадыр эмнер ижер дээш ямзы-бүрү байдалдар, үржүктар бар апарган.

Эмнерни кижиниң мага-бодунче кииреринге ямзы-бүрү оруктар бар. Ону шын сагыаска эмниң дээштин чок, харын-даа кижите хоралыг үржүктарны болдуруп болур. Чижээ, пенициллин, стрептомицин ышкаш антибиотиктерниң сыкыртыр кылдыр белеткээн бичин шилде хоюг порошогун анаа, аас дамчыштыр ижерге хоранаанмас болза-даа олар улут-тырыының чем хайындырар ажыктыынга таварышкаш, кандыг-даа дээш чок болуп оскерлир. Хлорлуг кальций дээр сут эмни чем соонда ишпес болза, кижиниң чем чиир хөөну чидер, улут-хырыының чуга каттарын хуулдуруп хорладыр. Ол ышкаш дамырже сыкыртпас эмни сыкыртыптар болза, аарыг кижите өлүмүү таварыштырын болур үржүктарга чедирер.

Сеолгу үеде илереп турарын өзугаар алырга, чамдык кижилериң мага-боду кандыг-бир эмге шуут таарышпас, харын хоран ышкаш апаргылаар. Ындыг таварылгада аарыг кижиниң байдалы кончуг бачым, аңаа эмчи дузаламчызын дүрген чедирбес болза, ук кижиниң амы-тынын камгалаары берге. Шак ындыг таварылга бистин республикага безин чаңгыс эвес удаа болган. Ол талазы-биле оваарымчалыг болуру чугула.

Бо ыска тайылбырдан алгаш көөрге, эмнерни чүгээ билдиг, аарыг кижите чогумчалыг ажыглаарын шыңгыы сүмелеп турар. Эмнерниң аарыгта удур ажыктыг шынарын хажыдыы, ону таарымчалыг эвес ажыглаарга, кижиниң кадыынга ооң хоралыын, харын-даа айылдыын уттуп болбас. Эмни ажыглаарын ыдан билип алыры чугула. Ол дээрге ийи-чаңгыс кижилериниң чагыг-сургаалы эвес, а совет эртеминиң — медицинаның амгы негелдези ындыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кижи дилеп чор мен» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бешки улдуң» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, «Талантылар болгаш мөгейикчилер» 18.00, «Кырган-аваның соонда келген кижи» 16.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даглар кыйгырыш тур» 10.25, 13.05, «Кымга хөрек Васькал бо?» 12.05, «Черлик чүрек» 14.45, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чиполлино» 10.00, 11.50, «Хөглүг роман» 13.20, 16.50, «Т. П. Шаповалов мен мен» 15.00, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Адыр, мама!» (4, 5, 6-ты удурулге) 12.00, «Элеваниниг карьерлериниң генералдары» 16.00, 18.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чүгле сен сен» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Далайга дамды» 9.20, 10.50, «Кижи дилеп чор мен» 12.20, 15.00, 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Талантылар болгаш мөгейикчилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Горькийниң бичин чылдары» 15.00, «Любовь Яровая» 16.50, 18.30, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Т. П. Шаповалов мен мен» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-51, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун кедбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Йом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 1). ТС—00246

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15 953 ЧАГЫГ № 61.